ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๑๕

พิมพ์แจกใน งานปลงศพ

พระยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์

และ

คุณหญิง ถมยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์

ปมะแม พ.ศ. ๒๔๖๒

พิมพ์ที่ โรง พิมพ์ หนังสือ พิมพ์ไทย

คำนำ

จ่า พระ สนิท ราชการ กับ ชุน พล สงคราม มา แจ้งความ แก่
กรรมการ หอ พระ สมุด สำหรับ พระ นคร ว่า จะ ทำ การ ปลง ศพ สนอง
คุณ พระยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์ บิดา กับ ศพ คุณ หญิง ถมยา ศิรินธรเทพ
สัมพันธ์ มารดา พร้อม กัน ที่ จังหวัด พัทลุง มี ศรัทธา จะ พิมพ์ หนังสือ
ใน หอ พระ สมุด วชิรญาณ เปน ของ แจก ใน งาน ศพ สัก เรื่อง ๑ ขอ
ให้ กรรมการ ช่วย เลือก เรื่อง หนังสือ ให้ ข้าพเจ้า เปน ผู้ เลือก เห็น ว่า
มี หนังสือ ซึ่ง สมควร จะ พิมพ์ แจก ใน งาน ศพ พระยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์ กับ
คุณ หญิง ถมยา อยู่ เรื่อง ๑ คือ หนังสือ พงษาวดาร เมือง พัทลุง ซึ่ง หลวง
ศรีวรวัตร พิน กับ ชุน สิกขกิจ บริหาร อยู่ มีนะกนิษฐ์ ซึ่ง เปน ธรรม การ
จังหวัด พัทลุง ได้ ช่วย กัน แต่ง แล้ว ส่ง มา ให้ หอ พระ สมุด สำหรับ พระ นคร
ไม่ ช้า มา นัก ข้าพเจ้า จึง ได้ ให้ พิมพ์ ด้วย ความ เห็น ชอบ ของ เจ้า ภาพ
แล จัด ไว้ ใน จำพวก ประชุม พงษาวดาร นับ เปน ภาค ที่ ๑๕

หนังสือ พงษาวดาร จังหวัด พัทลุง ที่ พิมพ์ ใน สมุด เล่ม นี้ ผู้ แต่ง
เปน ผู้ อยู่ ประจำ ใน จังหวัด พัทลุง ทั้ง ๒ คน หลวง ศรีวรวัตร พิน
จันทโรจวงศ์ เปน บุตร พระยา วรวุฒิไวย ซึ่ง เปน ผู้ ว่า ราชการ
จังหวัด อยู่ จน แก่ ชรา แล้ว ได้ เลื่อน ขึ้น เปน จางวาง จังหวัด พัทลุง
ชุน สิกขกิจ บริหาร เปน ตำแหน่ง ธรรม การ ได้ ลง ไป ประจำ อยู่ จังหวัด
พัทลุง มา หลาย ปี ทั้ง ๒ คน นี้ เอา ใจ ใส่ ใน โบราณคดี อุส่าห์ สืบ
สวน เรื่อง ราว อัน เปน พงษาวดาร ของ บ้าน เมือง อัน สามารถ จะ รู้ ได้

ด้วย หนังสือ เก่า ที่ มี อยู่ แล้ว บ้าง ตาม ถ้อย คำ ที่ บอก เล่า สืบ ต่อ กัน มา ในท้อง ที่ บ้าง ตลอด จน ตรวจ ตรา สิ่ง สำคัญ ของโบราณ ซึ่ง มีอยู่ ในท้อง ที่เก็บความมา เรียบเรียง เปนหนังสือ พงษาวดารพัทลุง เรื่อง นี้ ขึ้น หนังสือ เรื่อง นี้ ผู้แต่ง มี ความ ประสงค์ เพียง จะ แสดงให้ ทราบ ว่าเรื่อง ราว ของ เก่า มี มา อย่างไร ๆ ไม่ ใช่ ตั้งใจ จะ วินิจฉัย ว่า เรื่อง พงษาวดาร จังหวัด พัทลุง ที่ แท้ จริง เปน อย่างไร ๆ ความ ข้อ นี้ เขา ปล่อยไว้ สำหรับ ผู้อื่น จะได้ พิจารณา ต่อ ไป จาก หนังสือ ที่ เขา เรียบ เรียง ไว้ นี้ เพราะ ฉะนั้น ถ้า อ่าน หนังสือ เรื่อง นี้ ให้ ตรง ตาม ความ มุ่ง หมาย ของ ผู้แต่ง ข้าพเจ้า เชื่อ ว่า ท่าน ทั้ง หลาย คง จะ รู้สึก ชอบใจ ผู้แต่ง ที่ เขา อุสาหะ สืบ สวน เรื่อง ราว มา เรียบ เรียงไว้ ให้ อ่าน

อนึ่ง เจ้าภาพได้ เรียง ประวัติ พระยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์ กับ ประวัติ คุณ หญิง ถมยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์ ส่ง มา ประสงค์ จะให้ พิมพ์ ไว้ ด้วย ข้าพเจ้า จึงได้ ตรวจ ตรา แล้วให้ พิมพ์ ไว้ ท้าย คำนำ ต่อไป นี้ :—

ประวัติ พระยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์

พระยา ศิรินธร เทพ สัมพันธ์ (โต ศิริธร) เปน บุตร นาย น่วม มหาดเล็ก บุตร พระทิพกำแหงสงคราม (บุญคง) ปลัดจังหวัดพัทลุง ซึ่ง เปน ลูก น้อง ของ พระยา พัทลุง (ขุน คางเหล็ก) นาง หนู ดำ บุตร พระยา พัทลุง (ทับ) เปน มารดา

เกิดที่จังหวัดพัทลุง เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๘ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร บันดาศักดิ์เป็น หลวงเขตรขันธภักดี ปลัดจังหวัดปะเหลียน เมื่อยังไม่ได้ยุบลงเป็นอำเภอ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระพลสงคราม จางวางด่านจังหวัดพัทลุง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดการปกครองหัวเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาล ได้รับตำแหน่งนายอำเภอพนางตุงจังหวัดพัทลุง ซึ่งเวลานั้นเรียกว่าอำเภออุดร

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ เข้ามาเฝ้าทูลถวายฉลองพระบาทในงานพระราชพิธีรัชมงคล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขึ้นเป็นพระยาศิรินธรเทพสัมพันธ์ มีตำแหน่งรับราชการในกระทรวงวัง แลพระราชทานบ้านหลวงให้อาศัยอยู่ในกรุงเทพ ฯ ต่อมา

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ พระยาศิรินธรเทพสัมพันธ์ ชราทุพลภาพ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเบี้ยบำนาญ แต่นั้นพระยาศิรินธรเทพสัมพันธ์อยู่ที่กรุงเทพ ฯ บ้างออกไปอยู่บ้านเดิมที่จังหวัดพัทลุงบ้าง

พระยาศิรินธรเทพสัมพันธ์ ได้ทำการวิวาหะมงคลกับคุณหญิงถมยาศิรินธรเทพสัมพันธ์ บุตรพระพลสงคราม (พุ่ม) ซึ่งเป็น

หลาน พระยา พัทลุง (เผือก) น้อง พระยา พัทลุง (ขุน คางเหล็ก) ในสกุล เดียว กัน มี บุตร ด้วย คุณหญิง ถมยา ซึ่ง มี ตัว อยู่ เวลา นี้ ๔ คน คือ รอง อำมาตย์ โท ขุน พล สงคราม (เพิ่ม ศิริธร) รับ ราชการ อยู่ ที่ จังหวัด พัทลุง ๑ นางตลับ ภรรยา นายพันตรี หลวง โยธา บริบาล (เลื่อน เทพานนท์) ๑ จ่า พระ สนิท ราชการ (สมบุญ ศิริธร) ซึ่ง รับ ราชการ อยู่ ใน กรม ราช เลขานุการ ใน พระองค์ ๑ นาง ทับทิม ภรรยา มหาดเล็ก วิเศษ หยุด บุณยรัตพันธ์ บุตร นาย พันตรี หลวง อังคนิศสร พลารักษ์ ๑

กับ มี บุตร ด้วย ภรรยา อื่น อีก ๒ คน คือ นาย เริ่ม รับ ราช การ อยู่ จังหวัด ตรัง ๑ นาง เชย ภรรยา นายทับ บุตร หลวง วิบูลยบุรขัณฑ์ (นพ ณพัทลุง) ๑

พระยา ศิรินธร เทพสัมพันธ์ เปน ผู้ ที่ มี ใจ โอบ อ้อม อารี ต่อ แก่ บันดา ญาติ แล มิตร ได้ นำ บุตร หลาน เข้า มา ถวาย ตัว รับ ราชการ อยู่ ใน กรุงเทพ ฯ หลาย คน แล เมื่อ รับ ราชการ อยู่ ที่ จังหวัด ปะเหลียน แล พัทลุง ได้ ทำ ราชการ พิเศษ หลาย ครา ว เช่น รักษา ราชการ เมือง แทน พระยา รัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี) เมื่อ ยัง เปน ผู้ ว่า ราช การ จังหวัด ตรัง จัดการ รับเสด็จ พระราชดำเนิน แล รับเจ้านาย ที่ จังหวัด พัทลุง บ้าง

เมื่อ วันที่ ๑๕ มีนาคม พ. ศ. ๒๔๖๑ พระยา ศิรินธร เทพสัมพันธ์ ป่วยเปนไข้ เพื่อ ลม กำเริบ ครั้น วันที่ ๒๑ มีนาคม พ. ศ. ๒๔๖๑ เวลา ๕ นาฬิกา ก่อน เที่ยง ก็ ถึง อนิจกรรม ที่ จังหวัด พัทลุง นับ อายุ เรียง ปี ได้ ๖๔ ปี.

TUDC 22/04/2563

ประวัติ คุณหญิง ถมยา ศิรินธรเทพ สัมพันธ์

คุณหญิง ถมยา เปน บุตร พระพล สงคราม (พุ่ม) นางหนู บุตร พระยาไชยา เปนมารดา

เกิด ที่ จังหวัด พัทลุง เมื่อ ปี มโรง พ. ศ. ๒๓๙๙ ได้ กระทำ การ วิวาหะ มงคล ด้วย พระยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์ (โต ศิริธร) มี บุตร ด้วย กัน ซึ่ง มี ตัว อยู่ ใน เวลา นี้ ๙ คน เปน ผู้ ซื่อ สัตย์ สุจริต ร่วม ศุข ทุกข์ ต่อ สามี จน ตลอด มา เมื่อ พระยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์ เข้า มา รับ ราชการ อยู่ กรุงเทพ ฯ คุณ หญิง ถมยา ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลีพระบาท เนือง ๆ เปน ผู้ ที่ ทรง คุ้นเคย แล ได้ รับ พระ มหา กรุณา ปก เกล้า ฯ ตลอด มา

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๐ กลับ ออก ไป อยู่ ที่ บ้าน จังหวัด พัทลุง ได้ ป่วย เปน โบราณ โรค อยู่ หลาย เดือน ครั้น เมื่อ วันที่ ๓ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๖๓ เวลา ๘ นาฬิกา ๕๕ นาที หลังเที่ยง ก็ ถึง แก่ กรรม ที่จังหวัด พัทลุง ก่อน สามี ๑๘ เดือน นับ อายุ เรียง ปี ได้ ๖๓ ปี สิ้น เนื้อ ความ ตาม ประวัติ เท่า นี้

ข้าพเจ้า ขอ อนุโมทนา กุศล บุญ ราษี ทักษิณานุปทาน ซึ่ง จ่า พระ สนิท ราชการ กับ ขุนพล สงคราม ได้ บำเพ็ญ ในการ ปลงศพ สนองคุณ

TUDC 22/04/2563

พระยาศิรินธรเทพสัมพันธ์ แลคุณหญิงถมยา ศิรินธรเทพสัมพันธ์ ผู้บิดามารดา แลได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลายเปนครั้งแรก แลเชื่อว่าท่านทั้งหลายผู้ที่ได้อ่านสมุดเล่มนี้จะพอใจแลอนุโมทนาทั่วกัน.

สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒ มิถุนายน พ. ศ. ๒๔๖๒

คำนำ

พงษาวดาร เมือง พัทลุง ฉบับ นี้ เดิม ที่ ได้ เรียบ เรียง ขึ้น ด้วย
ท่าน ขุน สิกขกิจ บริหาร ธรรมการ จังหวัด ได้ ขอ ช่วย ให้ ค้น หา เรื่อง
เก่า ๆ ซึ่ง จะ เปน พงษาวดาร ของ เมือง พัทลุง ได้ เพื่อ จะ นำ ลง ไว้
ใน ภูมิศาสตร์ สำหรับ มณฑล นคร ศรีธรรมราช แล ต้อง การ เปน
เนื้อ ความ ย่อ ครั้น ข้าพเจ้า ตรวจ ค้น หา เรื่อง ต่าง ๆ ก็ ได้ หลัก ถาน
ใน หนังสือ เก่า ๆ มี เพลา วัด (ตำนาน วัด) บ้าง จดหมายเหตุ อื่น ๆ
เปน ประวัติ ของ เจ้า เมือง บ้าง แล หนังสือ เบ็ดเตล็ด ต่าง ๆ กับ
หลัก ถาน ของ พื้น ที่ เก่า ๆ ประกอบ กัน ก็ ลง รอย ถูก ต้อง กัน เปน รูป เรื่อง
พงษาวดาร เมือง พัทลุง ได้ ดี ๆ จึง พยายาม เรียบ เรียง ขึ้น เปน พงษาวดาร
โดย พิศดาร เพื่อ ให้ เนื้อ ความ ติด ต่อ กัน อ่าน ง่าย โดย เวลา นาน
เกือบ ๒ ปี จึง สำเร็จ แล ขอบใจ ท่าน ขุน สิกขกิจ บริหาร ที่ ได้ ช่วย
หา เรื่อง ซึ่ง เกี่ยว กับ พงษาวดาร นี้ ให้ บ้าง ทั้ง ได้ ช่วย ตรวจ ตรา
สอบ ทาน ใน การ คัด เขียน ด้วย นับ ว่า ความ สดวก ที่ ได้ ทำ จน สำเร็จ
ก็ เพราะ ท่าน ขุน สิกขกิจ บริหาร ช่วย เหลือ มาก เท่า ที่ เรียบ เรียง ไว้ นี้
นับ ว่า มี เรื่อง พอ ต้อง การ ก็ ว่าได้ สิ่ง สำคัญ ที่ ได้ ตรวจ สอบ ถือ เอา
เปน หลัก คือ พระราช พงษาวดาร กรุง เก่า ฉบับ พระราช หัดถเลขา

อนึ่ง ใน เรื่อง ราว ตำรา เดิม ที่ เอา มา เรียบ เรียง เปน พงษาวดาร เมือง
พัทลุง นี้ ประมาณ ราว ๑๐๐๐ ปี มา แล้ว กล่าว ความ พิศดาร เปน
อภินิหาร ของ บุคคล โดย มาก ได้ ตัด พอ ความ ออก เสีย บ้าง ถ้า

TUDC 22/04/2563

มีความเห็นของข้าพเจ้าอย่างไรได้วงเล็บไว้ส่วนหนึ่ง แลศักราช
เห็นใช้อยู่ ๒ อย่าง เนื้อความตอนต้นจนถึง พ.ศ. ๒๐๕๗ ใช้พุทธ
ศักราช ตอนปลายใช้จุลศักราช แต่ข้าพเจ้าได้คิดเทียบศักราช
ลงไว้ทั้ง ๒ อย่างทุกแห่ง เพื่อดูง่าย แลตรวจสอบง่าย ส่วน
ศักราช ร.ศ. นั้นเป็นชั้นใหม่ไม่เกี่ยวกับการตรวจสอบนัก แต่ได้
นำมาลงไว้ในตอนหลัง ๆ ด้วยตามเรื่องเดิม กับข้าพเจ้าได้เขียน
วิธีปกครองแต่โบราณไว้ท้ายพงษาวดารนี้ด้วย

แลการเรียบเรียงเรื่องเก่าแก่เช่นนี้ ย่อมมีที่ผิดพลั้งอยู่บ้าง
เป็นธรรมดา แต่ขอให้เข้าใจว่าไม่ใช่ผู้เรียบเรียงเจตนาจะให้ผิด
จากความจริงเลย แล้วแต่เรื่องที่ได้พบได้อ่านเท่านั้น เพราะฉนั้น
ถ้าพงษาวดารฉบับนี้จะมีที่คลาศเคลื่อนประการใด ขอท่านผู้อ่าน
โปรดอภัยแก่ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงด้วย

เรื่องพงษาวดารฉบับนี้ ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าจะมีประโยชน์กับ
ท่านผู้อ่านนัก แต่เมื่อมีเวลาว่างเปล่าอยู่ก็ทำขึ้นไว้ ดีกว่าทิ้ง
ให้สูญเสียเปล่า กับทั้งเป็นการช่วยท่านชุนสิกขกิจบริหารในการ
ที่ทำภูมิศาสตร์นั้นด้วย

วันที่ ๒๘ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

หลวงศรีวรวัตร์ (พิญ จันทโรจวงศ์)

อธิบาย ศัพท์

อนึ่งได้พบ ศัพท์ ในเพลา หรือ ตำนาน สำหรับ วัด เปน ศัพท์ ที่เขียนไว้ ใน พงษาวดาร นี้ควร สังเกต คือ

ศัพท์ ฝ่าย ปกครอง

๑. หัว พัน ส่วย คือ ชั้น ผู้ใหญ่ ที่เปน นาย ผู้กำกับ นาย หมวด นาย กอง

๒. หัว ปาก คือ ขุน หมื่น แล นาย หมวด นาย กอง ผู้ควบ คุม เลข ส่วย ตาง ๆ

ศัพท์ ฝ่าย พระ สาสนา

๑. เลก พระ สาสนา คือ ปฏิสังขรณ์ วัด

๒. เลณฑุบาต คือ เขตร แดน

๓. ข้า โปรด คน ทาน พระ กัลปนา คือ บุคคล จำพวก ที่ ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้เปน ข้า พระ หรือ เลข วัด สำหรับ รักษา วัด

๔. ศิลบาน ทาน พระ กัลปนา คือ เรือก สวน ไร่ นา ที่ ทรง พระราช อุทิศ ให้เปน พระ กัลปนา สำหรับ วัด หรือ ธรณีสงฆ์

๕. นาย ประเพณี คือ หัว หน้า ผู้รักษา ประโยชน์ ของ วัด แล บำรุง วัด ได้บังคับ ว่า กล่าว ทั่วไป (หรือ ทำนอง มัคนายก)

๖. หัว สิบ คือ ผู้ควบ คุม เลข วัด ที่เรียก ข้า โปรด คน ทาน ใน หมู่ ๑ หรือ หมวด ๑

๗. หัว งาน คือ หัว หน้า หรือ นาย นา นาย สวน แปลง หนึ่ง ๆ ซึ่ง เปน ที่ กัลปนา หรือ ธรณีสงฆ์

พงษาวดาร เมือง พัทลุง

ตอน ที่ ๑ สมัยดึก ดำบรรพ์

(ตอน นี้ เป็น เรื่อง ดึก ดำบรรพ์ มี เรื่อง ราว เขียน ด้วย เส้น ดินสอดำ ใน กระดาด เพลา เย็บ เป็น เล่ม คล้าย สมุด จีน เรียก ว่า "เรื่อง นาง เลือด ขาว" มี เรื่อง ราว เป็น อภินิหาร ยืด ยาว เป็น ทำนอง นิทาน) คือ เดิม เมือง พัทลุง ได้ ตั้ง มา แล้ว ก่อน พ. ศ. ๑๕๘๐ หรือ ราว ๑๐๐๐ ปี มา แล้ว เมือง ตั้ง อยู่ ที่ จะ ทิ้ง พระ (ตัว เดิม เขียน เป็น สทิ้ง พระ ทุก ฉบับ ที่ อำเภอ จะ ทิ้ง พระแซวง จังหวัด สงขลา เดี๋ยวนี้ ราก กำแพง แล คู เมือง ยัง ปรากฏ อยู่ จน ทุก วันนี้ ประมาณ ยาว ไป ทาง ทิศเหนือ ทิศใต้ ๗ เส้น เศษ กว้าง ๖ เส้น ๑๖ วา ราษฎร แถว นั้น เรียก ที่ นั้น ว่า "ใน เมือง") ครั้ง หนึ่ง เจ้า เมือง ชื่อ เจ้า พระยา กรง ทอง ได้ ครอง เมือง พัทลุง ครั้ง กรุง ศรี อยุทธยา มหา นคร ฝ่าย เหนือ หรือ กรุง ศุโขไทย ราชธานี ครั้ง นั้น ตา สามโม ผัว ยายเพ็ชร์ เมีย อยู่ ที่ ตำบล ปละ ท่า ตวัน ตก ของ ทะเล สาป (คือ บ้าน พระเกิด) เป็น หมอ ดำ หมอ เฒ่า นาย กอง ช้าง เลี้ยง ช้าง ส่ง เจ้า พระยา กรง ทอง ทุก ปี ต่อ มา ตา ยาย ได้ กุมาร จาก บ่า ไม้ ไผ่ เสริง มี พรรณ เลือด นั้น เขียว ขาว เหลือง ดำแดง กับได้ นาง จาก บ่า ไผ่ ตง มี พรรณ

เลือดนั้น ชาว จึงเรียกว่า “นางเลือดชาว” (กุมารกับนางเลือดชาวนี้น่าจะเป็นบุตรลับๆเป็นอะสะธรรมชาติ มารดามีความละอายเอาไปทิ้งไว้ในป่าไผ่ก็เป็นได้) ตายายก็เอามาเลี้ยงไว้จนเจริญวัยขึ้น ตายายจึงแต่งกุมารกับนางเลือดชาวให้อยู่กินเป็นสามีภริยากัน ครั้นกาลนานมาตายายถึงแก่กรรม กุมารกับนางก็กระทำฌาปนกิจแล้วนำอัฐิไปฝังไว้ในถ้ำคูหาสวรรค์ กุมารกับนางก็ได้รับมรฎกเป็นนายกองช้างต่อมามีกำลังขึ้น แต่นั้นมาก็เรียกตำบลบ้านนั้นว่า “พระเกิด” เป็นส่วยช้างเลยช้างส่งเจ้าพระยากรุงทองบ้างละตัว จึงทำเพลาตำรา (ตำนาน) ไว้สำหรับเมืองพัทลุงสืบมา ต่อมาเรียกว่า “ทิคช” (คือที่ส่วยช้าง) มีเขตรถึงบ้านท่ามะเดื่อ ฯลฯ

ครั้นกาลล่วงมา กุมารและนางเลือดชาวก็พาสมัครพรรคพวกขึ้นช้างพลายคชวิไชยมณฑล หมอเฒ่าแก่นมั่นคงควาญกับช้างพังตลับ หมอเฒ่าสี่เทพควาญไปทางทิศอิสาณพระเกิด ก็ตั้งพักอยู่ณบางแก้ว แต่นั้นมาก็เรียกกุมารนั้นว่า “พระยา” ครั้งนั้นนางเลือดชาวยกเอาทรัพย์สร้างพระพุทธรูปและอุโบสถไว้ที่ตำบลสทังวัดหนึ่ง เดี๋ยวนี้ก็ยังเรียกกันว่า “วัดสทังใหญ่” แต่รกร้างมานานแล้ว

ฝ่ายพระยากุมารก็เอาทรัพย์ทำพระวิหารและพระพุทธรูปแล้วจึงจาฤกลงไว้ในแผ่นทองคำเป็นตำนานให้ชื่อว่า “วัดเขียนบางแก้ว” อีกอารามหนึ่ง

แล วัน พฤหัศบดี เดือน ๘ ขึน ๕ ค่ำ ปีกุล เอกศก พ. ศ. ๑๔๘๒ (จ. ศ. ๓๐๑) ที่ จะ ทิง พระ เจ้า พระยา กรงทอง ก็ ทำ พระ มหา ธาตุ แล ก่อ พระ เชตุพล วิหาร ขึน พร้อม กัน ทั้ง ๓ อาราม

ครั้น ปี่จอ โทศก พ. ศ. ๑๔๘๓ (จ. ศ. ๓๑๒) พระยา กุมาร กับ นาง เลือด ขาว ก็ เที่ยวไป ๗ วัน ถึง ตรัง แขวง เมือง นครศรี ธรรมราช พระยา กุมาร ก็ ทำ พระ พุทธ รูป เปน พระ บรรทม ณ ที่ ตรัง นั้น องค์ หนึ่ง แล เมื่อ กลับ จาก ลังการ สิงหพ นั้น นาง เลือด ขาว จึง สร้าง อาราม พระศรี สรรเพ็ชญ์ พุทธ สิหิงค์ ณ ที่ พัก ที่ ตรัง อิก อาราม หนึ่ง (เห็น จะ เปน ครั้ง พระเจ้าไสยณรงค์ พระเจ้า กรุง ศุโขทัย ให้ ทูต เมือง นคร ศรี ธรรมราช ไป เชิญ พระพุทธ สิหิงค์ มา แต่ เมือง ลังกา ทวีป ใน เวลา เสด็จ ประพาศ เมือง นคร ศรี ธรรมราช นั้น ราชทูต เห็น จะไป ลงเรือ ที่ เมือง ตรัง พระยา กุมาร กับ นาง เลือด ขาว จะ ไป กับ ราชทูต ใน งาน เชิญ พระพุทธ สิหิงค์ นี ด้วย จึง มี ศรัทธา มาก จึง ได้ สร้าง วัด จำลอง พระไว้) ครั้น สำเร็จ แล้ว ก็ เขียน จาฤก ไว้ ลง ณ วันที่ ๑๗๖ ค่ำ แล้ว

๕

พระยา กุมาร กับ นาง เลือด ขาว ก็ กลับ มา ตั้ง แต่ นั้น มา พ. ศ. ล่วง ได้ ๑๕๐๐ ปี พระยา กุมาร กับ นาง เลือด ขาว ก็ อยู่ ที่ บาง แก้ว นั้น ต่อ มา เรียก ที่ นั้น ว่า "ที่ วัด" (คือ ที่ พระ กัลปนา สำหรับ คณะ บ้าแก้ววัด เขียน) มี เขตร ถึง บ้าน ดอน จึงจาย

ต่อ มา พระยา กุมาร กับนาง ก็ เที่ยวไป ถึง แขวง เมือง นคร ศรี ธรรม ราช ได้ สร้าง พระ พุทธรูป เปน หลาย ตำบล ก็ ตั้ง อยู่ ณ เมือง นคร

ศรี ธรรมราช แล ยัง พระ สาริก ธาตุ กับ เจ้า พระยา ศรี ธรรม โศกราช ผู้ บุตร เจ้า พระยา ศรี ธรรม โศกราช คน ก่อน นั้น

จำเดิม แต่ นั้น มา ก็ คือ ชา ปรากฏ ถึง กรุงศรี อยุทธยา มหานครฝ่าย เหนือ (คือ กรุง สุโขทัย ราชธานี) โปรด ให้ พระยา พิศณุโลก กับ นาง ทอง จันทน์ เปน นาง คุม นาง สนม ออก มา รับ นาง เลือด ขาว ที่ เมือง นคร ศรี ธรรมราช เพื่อ จะ ทรง เลี้ยงเปน มเหษี พระยา กุมาร ก็กลับ มา อยู่ ที่ พระ เกิด บ้าน เดิม ครั้น นาง เลือด ขาว เข้าไป ถึง กรุง พระเจ้า กรุงศรี อยุทธยา ก็ หาได้ ยก ขึ้น เปน มเหษี หรือ นาง สนม พนักงานไม่ ด้วย นาง นั้น มี สามี แล มี ครรภ์ติด มา แต่ สามี เดิม แล้ว ครั้น ถึง กำหนด นาง คลอด บุตร เปน กุมาร ครั้น กุมาร นั้น เจริญวัย ขึ้น ทรง ชอไว้ นาง เลือด ขาว จึง ทูล ลา กลับ บ้าน เดิม จึง โปรด ให้ ส่ง ถึง บ้าน พระ เกิด นาง ก็ ได้ พบ กับ พระยา กุมาร สามี อยู่ กิน ด้วย กัน ณ ที่ นั้น สืบไป จน ชรา อายุ ประมาณ ๗๐ ปี ถึง แก่ กรรม ทั้ง ๒ คน ภาย หลัง บุตร นาง เลือด ขาว ได้ ออก มา เปน คฤหบดี อยู่ ที่ บ้าน พระ เกิด เมือง พัทลุง ชาว เมือง เรียก ว่า "เจ้าพ้า คอ ลาย" (แต่ ไม่ ปรากฏ ว่า ได้ ออก มา โดย เหตุ อย่างใด แล ออก มา เมื่อใด)

ตั้ง แต่ นั้น ต่อ มา อาราม ทั้ง ๒ ตำบล ก็ ร้าง อันตราย ลง เปน ลำดับ ประมาณ หลาย ร้อย ปี

(มี เนื้อความ ดังนี้ ข้าพเจ้า จึง ได้ เขียน ลง ไว้ ตาม ที่ รวบ รวม ได้ ควร เชื่อ ดัง ข้าง บน นั้น เห็น ว่า เรื่อง นี้ เปน เรื่อง ที่ มี บุคคล อยู่ จริง

แล นาง เลือด ขาว กับ พระยา กุมาร สามี เปน ผู้ มี ใจ ศรัทธา ได้ สร้าง วัด หลาย ตำบล ด้วย เปน ผู้ มี กำลัง ที่ ได้ รับ มรฎก จาก ตา ยาย เปน นาย กอง ส่วย ช้าง มี ผู้คน นับถือ มาก มี เหตุ ผล ควร เชื่อ ว่า จริง คือ วัด ที่ นาง กับ สามี ได้ สร้าง ไว้ ยัง เปน หลักถาน ปรากฏ อยู่ จน ทุก วันนี้ เช่น วัด พระพุทธสิหิงค์ ที่ เมือง ตรัง ๑ วัด เขียน ที่ บาง แก้ว เมือง พัทลุง ๑ วัด สทังใหญ่ ที่ ตำบล สทัง เมือง พัทลุง ๑ เปน ต้น แต่ เรื่อง นาง เลือด ขาว นี้ จะได้ เขียน เปน ลาย ลักษณ์ อักษร ไว้ แต่ เดิม แล้ว หรือ อย่างไร ทาง สันนิษฐาน ไม่ แน่ แต่ อย่างไร ก็ดี คง ได้ คัด เขียน กัน ครั้ง พระครู อินทโมฬี คณะ ป่า แก้ว ที่ ได้ ปฏิสังขรณ์ วัด สทัง แล วัด เขียน บาง แก้ว นั้น เปน แน่ จึง ได้ มี ตำนาน เปน ลายลักษณ์ อักษร เรื่อง นาง เลือด ขาว สืบ มา จน ทุก วันนี้

เมื่อ เห็น เปน มูล ความ จริง อยู่ บ้าง ดังนี้ จึง ได้ เขียน ไว้ ใน พงษาวดาร ตาม ลำดับ ด้วย เห็น ว่า นาง กับ สามี เปน ผู้ มี อัทยาศรัย ควร ชม ใน ทาง ทำ ประโยชน์ ไว้ สำหรับ บ้าน เมือง ตาม ความ นิยม ของ สมัย นั้น คือ สร้าง วัด อัน เปน ที่ เล่า เรียน ของ กุล บุตร สืบ มา ประการ หนึ่ง เปน เรื่อง ที่ กล่าว ถึง ภูมิ พื้น เมือง พัทลุง ว่า สมัย ครั้ง กรุง ศุโขทัย นั้น เมือง พัทลุง ได้ ตั้ง เปน บ้าน เปน เมือง อยู่ ที่ สทิง พระ แล้ว จึง เห็น ว่า ควร เขียน ไว้ ใน พงษาวดาร ระหว่าง นี้ เนื่อ ความ ขาด ตอน แต่ ไม่ ใช่ เมือง ร้าง คือ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๗ (จ.ศ. ๗๔๖) ปี ชวด ฉอศก ใน แผ่นดิน สมเด็จ พระ ราเมศวร ครั้ง กรุง ศรี อยุทธยา โบราณ ได้ ส่ง ลาว เชลย เชียงใหม่ มา ไว้ ที่ เมือง พัทลุง)

ตอนที่ ๒ ครั้งกรุงเก่า

ครั้นกาลล่วงมาราว พ.ศ. ๒๐๕๗ (จ.ศ. ๘๗๖) ล่วงแล้ว ครั้งกรุงศรีอยุทธยา โบราณปรากฏว่า พระยาธรรมรังคัลเปนเจ้าเมืองพัทลุงตั้งอยู่ที่จะทิ้งพระ (ในอำเภอจะทิ้งพระแขวงจังหวัดสงขลาน้อก เห็นจะต่อเนื่องมาแต่เดิม) พระยาธรรมรังคัลได้นิมนต์พระมหาอโนมทัสสีไปเชิญพระมหาธาตุเจ้ามาแต่ลังกาทวีป มาก่อพระเจดีย์สูง ๑ เส้น บรรจุพระมหาธาตุ แล้วสร้างวัดทำอุโบสถศาลาวิหาร แลก่อกำแพงล้อมเปนเขตรวัดสูง ๖ ศอก ณเชิงเขาพิพัทสิงห์เรียกว่า "วัดหลวง" แล้วบอกถวายพระราชกุศลเข้าไปกรุง โปรดเกล้าฯ ให้มีตราพระคชสีห์แลตราพระโกษาธิบดีออกมาเบิกข้าส่วยแลภูมิเรือกสวนไร่นาขาดออกจากส่วยหลวง เปนข้าโปรดคนทานพระกัลปนาไว้สำหรับวัดหลวงสืบไป

ฝ่ายปละท่าตวันตกของทะเลสาปที่ตำบลวัดสทัง ก็มีปะขาวสนผัว นางเบ้าเมี้ยอยู่ที่นั้น เกิดบุตรด้วยกันสี่คน คนที่ ๑ ชื่อเจ้าอินท์ ที่ ๒ ชื่อเจ้าเพ็ชร์ ที่ ๓ ชื่อนางบุตร ได้เปนนางสนม (จะเปนภรรยาน้อยของเจ้าเมืองพัทลุงนั้นเอง) ที่ ๔ ชื่อนางอ่อนทอง เจ้าอินท์พี่ใหญ่นั้นบวชเปนปะขาว แล้วลงเรือสำเภาจีนเที่ยวไปช้านาน หาได้อยู่กับบิดามารดาไม่ ครั้นอายุได้ ๖๐ ปีเรียนรู้ทางไสยศาสตร์แลอรรถธรรมแล้วจึงกลับมาบ้านเดิม ตกแต่ง

ปฏิสังขรณ์วัดเชียนบางแก้วและวัดสทัง เจ้าอินท์จึงเอาไม้แก่นแค
ฝอยแกะเปนรูปนางเลือดขาวขึ้นเปนพระพุทธรูปองค์ใหญ่เปนรูปพระ
งามไว้ณวัดสทังเรียกว่า “ประทุมกาศเทวดานางเลือดขาว” วัด
สทังจึงเรียกว่า “วัดพระงาม” บ้าง

ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช เจ้าอินท์ไป
อุปสมบทเปนภิกษุณเมืองนครศรีธรรมราช แล้วก็เข้าไปกรุง
ครั้งนั้นกรุงมีศึกมาล้อมเมืองอยู่ พระสามีอินท์เข้ารับอาสาขอ
ม้าตัวหนึ่งกับคน ๕๐๐ บวชเปนปะขาวออกทำเวชมนต์ให้ข้าศึก
งวยงงมีความกลัวกลับไป (เห็นจะเปนศึกพระเจ้าหงษา (ตองอู)
หรือที่เรียกว่า “พระเจ้าชนะสิบทิศ” ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิราชาธิราชครั้งแรก เมื่อเชิญเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ
พระเจ้าหงษามาตั้งประชิดกำแพงอยู่ ๓ วัน เห็นไทยปรองดองกันดี
อยู่ก็เลิกทัพกลับไป) พระสามีอินท์มีความชอบ จึงเอากระบวน
วัดแลพระพุทธรูปที่ได้เลิกพระสาสนา (คือปฏิสังขรณ์) วัดเชียน
บางแก้วและวัดสทัง ขึ้นถวายขอพระราชทานเบิกญาติโยมสมัค
พรรคพวกให้ขึ้นกับวัดทั้ง ๒ นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ตั้งให้พระสามีอินท์เปนที่พระครูอินทโมฬีศรีนันทราชฉัททันต์จุฬามุนี
ศรีราชปัญญาปรมาจาริยานุชิต พิพิธรัตนราชวรวงษ์พงษ์ภักดีศรี
สากยบุตรอุประดิษเถร คณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง โปรดให้

มี ตรา พระ บรม ราช โอง การ เบิก ญาติ โยม แล ไร่ นา ส่วย สา อากร ชาว กุฎี ศิล บานทาน พระ กัลปนา ให้ ขาด ออก จาก ส่วย หลวง พระ ราชทาน แก่ พระ ครู อินท โมพี่ ฯ แล ห้าม เจ้า เมือง ปลัด เมือง กรม การ เมือง ลูก ขุน มุล นาย โดย ตรา พระ ราช กฤษฎีกา อุทิศ ไว้ ให้ เปน ข้า พระ ทั้ง ๒ อาราม ให้ ตา ยาย บิดา มารดา พระ ครู อินท โมพี่ ฯ เปน นาย ประเพณี แล ดำรัส เหนือ เกล้า ฯ แด่ พระยา ศรี ภูริ ปรีชา ธิราช มหา เสนา บดี ศรี สาลักษณ์ กรม พระ กลา โหม ให้ เบิก จาก พระ คลัง หลวง เปน สำเภา ๓ ลำ บรรทุก อิฐ ปูน รัก ทอง มอบ ให้ แก่ พระ ครู อินท โมพี่ ฯ กับ โปรด ให้ เบิก วัด ทั้ง แขวง เมือง นคร ศรี ธรรมราช แล เมือง พัทลุง ๒๙๘ วัด มา ขึ้น แก่ วัด เชียน บางแก้ว แล วัด สทัง คือ วัด คูหาสวรรค์ ๑ อาราม พิกุล ๑ วัด สทิงมหาธาตุ เจดีย์ ใหญ่ ๑ วัด พระเจดีย์ งาม ๑ วัด ชะแม ๑ วัด กลาง ๑ วัด พะเจียก ๑ วัด โรงน้อย ๑ วัด โรงใหญ่ ๑ วัด พะตาล ๑ วัด เหี่ยงพง ๑ วัด พระครู ไชยพัท ๑ วัด ตำเสา ๑ วัด สนามไชย ๑ วัด โตนด หลาย ๑ วัด พังยาง ๑ วัด ชะแล้ ๑ วัด แจระ ๑ วัด พระนอน ปาก บางแก้ว ๑ วัด พยา ๑ วัด แหลม ๑ วัด พระพุทธ สิหิงค์ ที่ ตรัง ๑ วัด พระงาม ที่ ตรัง ๑ เปน ต้น ทั้ง นี้ ขึ้น แก่ วัด สทัง วัด เชียน บางแก้ว แล หมู่ หัว สิบ หัวงาน ตาม ท้อง พระ ตำรา นี้ ก็ ให้ ขึ้น กับ วัด ทั้ง ๒ นี้ ทั้งสิ้น วัด สทัง นี้ มี เขณฑุบาต คือ อาณา เขตร แต่ ลำน้ำ บางแก้ว แล่นไป ท่า แม่ นาง สี่ พรม ๆ แล่นไป หลาว หลุด ๆ แล่นไป ห่าน กุล ดง ๆแล่น ไป ควน ชัง ๆ แล่น ไป หลัก ชุม แสง ๆ แล่น ไป หลัก มะม่วง เถ้า นา โหนด ๆ

แล่น ไป ควนยาน ฝ่าย อุดร ๆ แล่น ไป ควน กระทุ ๆ แล่นไป กำมะไสย ตั้ง
แต่ คลอง กำมะไสย แล่น ไป แม่น้ำ วัด ฝ่าย อุดร ควน ยาน ๆ แล่น ไป เปรว
ชะเมา (บ้าช้า ชะเมา) เปรวชะเมา แล่นไป ปาก แวด้น ทะเลสาบ่เปนแดน
วัด เชียน บาง แก้ว มี เลณฑุบาด ตั้ง แต่ แม่น้ำ บาง แก้ว แล่น ไป ตาม
แพรก แม่น้ำ ท่า ช้าง ๆ แล่น ไป ปลาย คลอง โพศสมา ๆ แล่น ไป ด่านพ้ารั้ว ๆ
แล่นไป หาน เลน ๆ แล่นไป กระหวะ ๆ แล่นไปพยาเตย ๆ แล่นไป แก่งตาเสี่ยด ๆ
แล่นไป ลำน้ำพระ เกิด ลง ไป จด ชาย ทะเล สาป เปนแดน

แล้วพระครู อินท โมพี่ ๆ กลับ ออกมา อยู่ วัด สทัง มี ที่ พระกัลปนา
๒๔ หัวงาน วัด เชียน พระ มหา สี่ราช เปน เจ้า อธิการ ตาม เดิม มี
ที่ พระกัลปนา ๑๔ หัว งาน แล ข้าโปรด คน ทาน พระ กัลปนา โปรด
พระ ราช ทาน ตัด ขาด ออก จาก ราช การ หลวง ให้ เปน ข้า พระ โยม สงฆ์
สำหรับ ตกแต่ง วัด ทั้งสิ้น แม้ เกิด อรรถ คดี เว้น แต่ ความ ฆ่า กัน ตาย
นอก จาก นั้น นาย ประเพณี แล พวก หัว สิบ หัว งาน (คือ นาย ของ
หมวด ๑ ๆ ซึ่ง ขึ้น กับ นาย ประเพณี หัวหน้า ของ วัด) ชำระ ว่า กล่าว เด็ด
ขาดได้ ครั้ง นั้น เจ้า เมือง พัทลุง (เห็น จะ เปน พระยา ธรรม รังคัด)
ก็ มา สร้าง พระ พุทธรูป เรียง ไว้ ๗ องค์ ณ วัด เชียน (จะ เปน พระ ที่
เรียก กัน ว่า “ พระ กุลา ” เปน พระ สมาธิ องค์ ใหญ่ อยู่ กลาง แจ้ง ก่อ
ด้วย แลง เรียง ไว้ ห่าง ๆ กัน ราว ๑๐ หรือ ๑๕ วา บ้าง มี ต้นไม้ ใหญ่
งอก แซก ขึ้น ที่ ฐาน เดียว นี้ พังทลาย ลง มา กอง อยู่ ที่ ฐาน ดิน ซึ่ง พุน

เปนโคก รับ ฐาน ปูน ไว้ นั้น ยัง เปน รูป พระเศียร อยู่ บ้าง ท่อน พระกร บ้าง ขนาด ท่อน พระกร โดย กลม ประมาณ ๓ คืบ พระเศียร ยาว แต่ พระ นลาตริม พระเกษ ลง มา ปลาย พระ หณุ ประมาณ ๑ ศอก คืบ ผ้า พระบาท ใหญ่ โดย กว้าง ๑๕ นิ้ว ครึ่ง ที่ สาป สูญ เสีย ก็ มี)

ผ่าย ที่ เมือง พัทลุง (จะ ทิ้ง พระ) แผดง ศรี ภิรมย์ เห็น ว่า ที่ บน ภูเขา พิพัทสิงห์ มี รอย พระ พุทธบาท อยู่ (ได้ พิเคราะห์ ดูแล้ว เห็น จะ เปน ธรรมดา ศิลา นั้น เอง) จึง ขอ ต่อ พระนาไลย มุย (เห็น จะเปน เจ้า อธิการ วัดหลวง) ทำ พระ วิหาร แล ก่อ รูป พระ โคะ ขึ้น บน ภูเขา พิพัทสิงห์ จึง เรียก ว่า "เขา พระ โคะ" แต่ นั้น มา (ที่ เรียก ว่า พระ โคะ นี้ จะ เปน รูป อะไร ก่อ ขึ้น ไว้ พึ่ง ไม่ ได้ เรื่อง ราวเลย เห็น จะ เปน พระ โค ซึ่ง เปน เทว พาหนะ ของ พระ อิศวร ด้วย เปน ที่ นับถือ ของ ไทย แต่ โบราณ จึง ก่อ รูป ไว้ บูชา ครั้น กาล นาน มา ก็ กลาย เปน พระ โคะ คือ จะ มี เขม่า หรือ เส้น อะไร ของ กระดาด เพลา แต้ม เปน จุด ๆ อยู่ หลัง โค แล เข้าใจ ว่า เปน สระอะ จึง อ่าน โค เปน โคะ เช่น คำ ค้อย ของ ชาว เมือง สงขลา เดี๋ยวนี้ เดิม จะ ได้ เห็น หนังสือ กรุงเทพ ๆ ซึ่ง เปน หนังสือ หวัด กลาย ๆ ซึ่ง เขียน ว่า "ด้วย" นั่น เอง ผู้อ่าน ไม่ เข้าใจ คำ กรุงเทพ ๆ ทั้ง ดู หนังสือ หวัดไม่ แน่ จึงอ่าน "ด้วย" เปน "ค้อย" ไป แต่ สำเนียง บ้าน นอก เรียก อักษร ไม่ ชัด เรียก ค้อย เปน ข่อย เช่น คำ ว่า "ค้า ขาย" บ้าน นอก เรียก เปน "ข่า ค้าย" แล คำ

ค้อย นั้น ที่ ประโยค กับ คำ หน้า ก็ ตรง กับ คำ ด้วย ทุก คำ เช่น คำ ว่า กิน ค้อย ไป ค้อย มา ค้อย ดังนี้ ก็ เปน คำ ตรง กับ คำ ด้วย ทั้งสิ้น เหตุ ดัง กล่าว นี้ คำ พระโค จึง กลาย เปน พระโคะ มา จน ทุกวันนี้)

ต่อ มา พระ จวง เจ้า ขอ ต่อ พระนาไลยมุย มาตั้งอยู่ ที่ บนเขาพระโคะ กระทำ บูชา รอย พระ พุทธบาท อยู่ ที่ นั้น เปน ช้านาน (เห็น จะ มา ขอ อาศรัย กระทำ สังฆกิจ อยู่ บน ภูเขา นั้น)

ครั้น กาล ล่วง มา พระ สามี ราม ซึ่ง ไป เรียน หนังสือ ฝ่าย ปริยัติธรรม ณ กรุง เปน ผู้ ชำนาญ ได้ แปล ธรรม ชนะ พราหมณ์ ชาว สิงหพ ได้ ความ ชอบ ทรง โปรด ปราน มาก ครั้น กลับ ออก มา จึง คิด อ่าน ด้วย พระครู สัทธรรมรังษี พุทธ บวรมาจารย์ (พระครู สัทธรรมรังษี จะเปน เจ้า อธิการ วัด หลวง ต่อ จาก พระนาไลยมุย แล จะเปน เจ้า คณะ ผู้ใหญ่ ด้วย) พระครู สัทธรรม รังษี ยินยอม ด้วย พระ สามี ราม จึง เข้าไป กรุง ขอ พระ ราช ทาน เบิก ญาติโยม ออก จาก ส่วย หลวง แล้ว โปรด พระราชทานที่นา แลกัลปนา แลต้นตาลญาติโยมออกจากส่วยหลวง ๙ หัวงาน เปน ข้าโปรดคนทานพระกัลปนา ขึ้น วัด พระโคะ โปรด ให้ มี เลณฑุบาต ทิศ เหนือ ถึง เขาพังไกร แล ควน ชลิก ทิศ ใต้ จดเขา เขียว แล เขาแดง ทิศ ตวันออก จด ทะเล เค็ม ทิศ ตวันตก จด ทะเล สาป แล้ว โปรด ตั้ง ให้ พระ สามี ราม เปน พระ ราช มุนี ครั้น กลับ ออก มา จึง ก่อพระเจดีย์ บรรจุ พระศรี รัตน มหาธาตุ สูง เส้น ๕ วา ทำ ด้วย จะลุง ทองแดง (เข้า ใจ ว่า จะ หุ้ม ทองแดง ที่ ยอด) มี ระเบียง รอบ พระ เจดีย์ ทำ ศาลา

วิหาร อุโบสถ ขึน บน เขา พระโคะ เรียก ว่า “ วัด พระโคะ ” แด อาณา เขตร เหล่านั้น เรียก ว่า “ ที่ พระโคะ ” แต่ นั้น มา

แล ครั้ง นั้น โปรด เกล้า ฯ ให้ ออก เมือง ราชแสน มา เปน เจ้า เมือง พัทลุง โปรดให้ บรรทุก อิฐ มา ช่วย ทำ พระศรี รัตน มหาธาตุ เจดีย์ ด้วย พระ ราช มุนี ก็ ได้ เปน เจ้า อธิการ วัด พระโคะ ต่อ มา (มี คำ เล่า ถือ ว่า ท่าน พระโคะ ผู้ นี มี บุญ แล มี อภินิหาร ต่าง ๆ ชาวเมือง แถว นั้น เรียก ว่า “ ท่าน เจ้า พระโคะ ผู้ มี บุญ ” นับถือ กัน ว่า เปน เทพา รักษ์ ศักดิ์ สิทธิ์ มา จน ทุก วัน นี้ แล ที่ เรียก ว่า รอย พระบาท นั้น ก็ กลาย เปน รอย เท้า ท่าน พระโคะ ไป) ต่อ มา พระ ราช มุนี พระ ครู สัท ธรรม รังษี พระ มหาเถร พุทธ รักขิต พระครู บุตร เทพ แลหมื่นเทพบาล สร้าง วัด ใน ถ้ำ คูหา สวรรค์ ใน ที่ ราบ ของ พ่อ ขุน ศรี ชนาพยา บ้าน ปลัด เมือง พัทลุง ทำ พระ พุทธ รูป ๒๐ องค์ แล ก่อ มา ลิก เจดีย์ ๗ องค์ แล้ว ถวาย พระ ราช กุศล เข้า ไป กรุง โปรดให้ มี พระ ตำรา ตรา โกษา ธิบดี ยก ญาติ โยม แล ภูมิ สัตว ไร่ นา อัน มี ใน ที่ นั้น ๑๒ หัว งาน ขาด ออก จาก ส่วย หลวง เปน ศิลบาน ทาน พระ กัลปนา สำหรับ วัด คูหา สวรรค์ สืบ ไป

ต่อ มา ออก พระ สุรัส ราชา ออก มา เปน เจ้า เมือง พัทลุง นิมนต์ พระ มหาเถร ผู้ มี อายุ (ไม่ ปรากฏ นาม) ให้ ก่อ พระ มหาธาตุ เจดีย์ สูง เส้น ๑ วา แล พระ วิหาร พระ ธรรม ศาลา พระ พุทธ รูป พระ โมค- คัลลาน์ พระ สาริบุตร ฝ่าย ซ้าย ฝ่าย ขวา ไว้ ใน กลาง เมือง พัทลุง (จะ

เปน วัด จะทัง พระ เปน วัด เก่า สืบ ต่อมา จน ทุก วันนี้) แล้ว เอา กระบวน ที่ ได้ สร้าง วัด นั้น เข้าไป กรุง ถวาย พระ ราช กุศล จึง มี พระราช ศรัทธา โปรด ให้ มี พระ ตำรา ตรา โกษา ธิบดี ยก ญาติ โยม ที่ ภูมิ สัตว ไร่ นา โตนด ต้น ตาล ใน ที่ นั้น ขาด ออก จาก ส่วย หลวง เปน ข้า โปรด คน ทาน พระ กัลปนา สำหรับ พระ อาราม นั้น สืบไป

ต่อ มา ออก หลวง เยาวราช มา เปน เจ้า เมือง พัทลุง ครั้ง นั้น อาเจะ อารู มา รบ เสีย เมือง แก่ อาเจะ อารู ๆ กวาด ครัวไป (จะเปนสลัด) ด้วย มี คำ เล่าลือ ว่า สลัด มา ตี เมืองได้ แล้ว กวาด ครัว ติด ท่าน พระโคะ ผู้ มี บุญ ไป ด้วย ท่าน พระโคะ จึง ทำ อภินิหาร ต่าง ๆ จน พวก สลัด มี ความ เกรง กลัว พา ตัว ท่าน กลับ มา ส่ง ไว้ ณ ที่ เดิม) ทราบ ความ ถึง กรุง โปรดเกล้า ฯ ให้ แผดง ศรีราชบัญญา ถือ ท้อง ตรา ยอก มาเอาตัว เจ้า เมือง กรม การ ออก หลวง เยาวราช เจ้า เมือง เกรง กลัว พระ ราช อาญา จึง กิน ยา ตาย เสีย ได้ แต่ ขุน ศรี ชนา ปลัด กับ ครอบครัว จำตรวน เข้า ไป กรุง ให้ ลง พระ ราช อาญา จำตรวน ขังไว้

ครั้ง นั้น ช้าง ต้น ตก น้ำมัน ออก จาก โรง หมอ ควาญ เอา ไม่ ได้ หมื่น อินทร พงษาบุตร ขุน ศรี ชนา จับ ช้าง นั้น ได้ เอา เข้า โรง หมื่น อินทร พงษา บุตร ขุน ศรี ชนา มี บำเหน็จ แก่ ราชการ โปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน โทษ ขุน ศรี ชนา ออก จาก ที่ ขัง แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ เปน ปลัด เมือง ตาม เดิม ให้ หมื่น อินทร พงษา บุตร ขุน ศรี ชนา เปน ขุน คชราชา หัว พันส่วย กลับ ออก มา อยู่ เมือง พัทลุง ต่อไป แล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้

ออก เมือง ภักดี กร เทพ ออก มา เปน เจ้า เมือง พัทลุง เกลี้ยกล่อม ไพร่ ส่วย ที่ สัดพลัด อยู่ นั้น ให้ กลับ เข้ามา อยู่ ตามภูมิลำเนา ครั้ง นั้น โปรดเกล้า ฯ ให้ออก ขุน ทรเนตร ณเทพ (ขุน ทรเนน ทรเทพ) แล จ่า พันภายณราช (พันภาณุราช) เชิญ ท้องตรา ออกมา ตั้ง กองเรียกส่วย ณ เมือง นคร ศรี ธรรม ราช แล เรียก ส่วย เมือง พัทลุง ด้วย

ต่อ มา ออกเมืองคำได้ เปน เจ้าเมืองพัทลุง ครั้งนั้น มี ศึก อุชังค์ตัน์ (บาง แห่ง เรียก "อุยงตะนะ" หรือ สลัด) มา ตี เสีย เมือง แก่ ข้าศึก ออกเมืองคำ หนี รอดไป ได้ ข้าศึก กวาด ได้ แต่ ครอบครัว ทรมการ แล สมณะ ชี พราหมณ์ ราษฎร ข้าพระโยมสงฆ์ ได้ ไป แก่ อชังค์ตัน์ เปนอันมาก แล เผา กุฎี วิหาร บ้าน เรือน ราษฎร เสีย สิ้น ครั้ง นั้น เจ้า เมือง หา เปน โทษไม่ ด้วย ศึก เหลือ กำลัง โปรด เกล้า ฯ ให้เปน เจ้า เมือง ดังก่อน ให้ เกลี้ยกล่อม ส้อง สุม ราษฎร ที่ กระจัด พลัดพราย อยู่ นั้น เข้า มา อยู่ ตาม ภูมิลำเนา จัดการ รักษา บ้าน เมือง ต่อไป (ครั้ง น ข้าศึก กวาด ครอบครัวไปมาก เห็น จะ เอา ตัว พระ ราชมุนี (ท่าน พระโคะ) ไป ด้วย ด้วย มี ตำนาน หรือประวัติ ของ พระราชมุนี (ท่าน พระโคะ) กล่าว ว่า ท่าน หา ได้ ตาย อย่าง คน ธรรมดา ไม่ อยู่ ๆ ก็ หาย สูญ ไป โดย อิทธิฤทธิ์ แล ต่อไป ก็ ไม่ ได้ กล่าว ถึง ท่าน ผู้ นี้ ใน ที่ แห่งใด แห่ง หนึ่ง เลย จึง เห็น ว่า คง จะ สูญไป ด้วย ข้าศึก สลัด ครั้ง นั้น นั้น เอง

ครั้ง นั้นให้เรียก ส่วย แต่ เมือง นคร ศรี ธรรมราช เมือง พัทลุง หา เรียกไม่ (เห็น จะ เปน เพราะถูก สลัด มา รบ ยับเยิน มาก)

ต่อ มา ออก ชุนเทพ ตำรวจ เปน เจ้า เมือง พัทลุง (ประมาณ ราว แผ่นดิน สมเด็จ พระ เอกาทศรฐ) ครั้ง นี้ ผู้ศรัทธา สร้าง พระ เจดีย์ วิหาร หลาย วัด หลาย ตำบล คือ :—

๑. พระ มหา เทพ ทำ พระ วิหาร แล เจดีย์ ตำบล วัด แจระ (บาง แห่ง เรียก หัว แจระ)

๒. พระ ครู ธรรม รังษี ลำ ราม่ ทำ พระ วิหาร ตำบล วัด เบิก (อยู่ ที่ อำเภอ จะทิ้ง พระ จังหวัด สงขลา)

๓. พระ ครู พิไชย ทำ พระ วิหาร ตำบล วัด ชะแม (อยู่ ที่ อำเภอ จะทิ้ง พระ จังหวัด สงขลา)

๔. พระ มหา เถร พรม ทำ พระ วิหาร ตำบล วัด นามี ไชย (หรือ สนาม มี ไชย อยู่ ที่ อำเภอ จะทิ้ง พระ จังหวัด สงขลา)

๕. พระ มหา เถร รัตนเทพ ทำ พระ วิหาร ตำบล ตำ เสา (หรือ เสี่า) อ่าน เปน สี่เสา (นัย ว่า เปน วัด กระดังงา อยู่ ใน อำเภอ จะทิ้ง พระ จังหวัด สงขลา)

๖. พระ ครู สุวรรณ คีรี ทำ พระ วิหาร ใน วัด ชะแล้ (อยู่ ที่ อำเภอ จะทิ้ง พระ จังหวัด สงขลา)

๗. พระ มหา เถร พรม ทำ พระ วิหาร ตำบล วัด บ่อ โด

๘. พระ มหา เถร โสม พระ มหา เถร พงศ์ ทำ พระ วิหาร วัด โรง (อยู่ ใน อำเภอ จะทิ้ง พระ จังหวัด สงขลา)

๙. พระมหาเถรเทพ ทำพระวิหารวัดพระเจดีย์งาม (อยู่ที่อำเภอจะทิงพระ จังหวัดสงขลา)

๑๐. พระครูธรรมเทวากรบวรมณีศรีธรรมาธิบดี หัวเมืองพัทลุง ณเขาบรรพตพระโคะ แลปลัดวินัยธร พร้อมด้วยพระครูมังคลราชรูจีศรีสัทธรรมเถียร หัวเมืองนครศรีธรรมราช เข้าไปกรุงร้องต่อสมเด็จพระสังฆราชาบดีศรีสังฆปรินายก ๆ จึงทำฎีกาให้ออกพระศรีภูริปัญญาธิราชเสนาบดีศรีสารลักษณ์นำกราบบังคมทูลพระกรุณาขอเบิกญาติโยมแลศิลบานทานพระกัลปนา ตามที่สมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้าทรงอุทิศไว้แต่ก่อน (ที่เรียกว่าพระอัยกา คือ สมเด็จพระเทียรราชา พระอัยกาของสมเด็จพระเอกาทศรฐ) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ตราพระตำราพระราชอุทิศไว้ดุจพระตำราของสมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้าทรงอุทิศไว้แต่ก่อน วัดเหล่านี้อยู่ฝ่ายปละท่าตวันออก

แต่ฝ่ายปละท่าตวันตกในที่ราบของพ่อขุนศรีชนาพยาบ้าน (ปลัดเมือง) ในตำบลคูหาสวรรค์นั้น (ที่เรียกว่าปละท่าตวันออกตวันตกหมายความเอาฝั่งทะเลสาบเมืองพัทลุง) พระมหาเถรสุนทรธรรม พระมหาเถรอิน พระมหาเถรพรม เข้าไปกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยา ทำฎีกาให้ออกพระศรีภูริปัญญาธิราชสเนาบดีศรีสารลักษณ์นำกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานเบิกญาติโยมแลสมัครพรรคพวกออกจากส่วยหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราช

ทานให้มีท้องตราพระโกษาธิบดี เบิกญาติโยมสำหรับวัดคูหาสวรรค์ไว้ตามเดิมชั่วพระจันทร์พระอาทิตย์

ครั้นพระมหาอินทำพระวิหารในตำบลวัดบ้าขันวัดหนึ่งเมื่อเสียเมืองแก่ข้าศึกอุยงตะนะแล้ว ฐุนเสนาปลัดเมืองได้สร้างวัดสทังน้อยขึ้นที่ชายทะเลสาบวัดหนึ่ง มีข้าพระแลภูมิสัตวไร่นา ๑๓ หัวงาน พระมหาเถรเทพบัญญาเปนเจ้าอธิการ, วัดสทังนางเลอดขาวจึงเรียกว่า "วัดสทังใหญ่" บ้าง "วัดพระงาม" บ้าง "วัดพระงามสทังใหญ่" บ้าง เปน ๓ ชื่อ

ต่อมาตาตุมะระหุ่มเปนแขกนับถือสาสนาอิศลามมาแต่เมืองสาลัยมาขอพระราชทานโปรดเกล้า ฯ ให้เปนเจ้าเมืองพัทลุง ได้ย้ายเมืองไปตั้งที่หัวเขาแดงปากน้ำที่บริเวณนี้มาแต่ก่อนนานแล้ว เมื่อถึงอนิจกรรมแล้ว ฝังศพไว้ที่หัวเขาแดงปากน้ำเมืองพัทลุง (ซึ่งเปนเมืองสงขลาเดี๋ยวนี้ ด้วยเปนที่เหมาะแก่ความถาวรต่อไปภายหน้า เพื่อมิให้ศพนั้นสูญไป ศพจึงยังมีปรากฏเปนเทพารักษ์อยู่จนทุกวันนี้) ตาตุมะระหุ่มนี้ได้เปนต้นวงศ์ของสกุลณพัทลุงเดี๋ยวนี้ แลมีน้องชายคนหนึ่งชื่อมะระโหม มาตั้งอยู่ที่ตำบลชรัดศพที่ฝังไว้ยังปรากฏเปนเทพารักษ์อยู่ที่ตำบลชรัด แขวงเมืองพัทลุงจนทุกวันนี้

ต่อ มา เพริ์ชี ผัว เพริ์มุย เมีย ตา ยาย นาย ใหญ่ กับ หมื่น จัน
หัว ปาก นางหรง หมื่น อินทร ทรง ศักดิ์ หมื่น จ่า เทียน หัวปาก พวกพ้อง
เข้าไป ขอ พระ ราช ทาน โปรด ให้ เพริ์ชี เปน เจ้า เมือง พัทลุง ได้ ย้าย
เมือง มา ตั้ง ที่ เขาไชยบุรี (เขาเมือง) ฝ่าย ปละท่า ตวัน ตก ทะเล สาป
ค็อ ฝั่ง เมือง พัทลุง เดียว นี้ (ด้วย เพริ์ชี เปน ชาว บ้าน นางหรง ฝั่งตวันตก
ใกล้ กับ เขาไชยบุรี อิก ประการ หนึ่ง เปน ที่ มั่นคง แก่ การ ป้องกัน ข้าศึก
แล พ้น จาก พวก สลัด มา รบกวน ด้วย เมือง ที่ ตั้ง อยู่ ปละท่า ตวัน ออก
นั้น อยู่ ใกล้ ทะเลเค็ม สลัด อาจจู่ มา รบกวน ได้ บ่อย ๆ ทั้ง เสีย เมือง
แก่ สลัด ด้วย จึงได้ ย้าย เมือง มา ตั้ง ที่ เขาไชยบุรี แต่ จะ ตั้ง อยู่ ไม่
นาน เท่าใด ต่อ มา ภาย หลัง เมื่อ ผลัด เปลี่ยน เจ้า เมือง จะได้ ย้ายไป ตั้ง
เสีย ที่ อื่น บ้าง แล ที่ ควนแร่ ตำบล ควน มะพร้าว เดียว นี้ ได้ ตั้ง เมือง
ครั้ง หนึ่ง เปน แน่ ด้วย มี คำ เล่า บอก สืบ กัน มา ว่า ที่ ควนแร่ เปน ที่ ตั้ง
เมือง เก่า ครั้ง หนึ่ง แล้ว ทั้ง มี คูเมือง แล มี อิฐ ก่อ เปน ทำนอง กำแพง
อยู่ ริม คูเมือง ปรากฏ อยู่ ทุก วัน นี้)

ต่อ มา โปรด เกล้า ฯ ให้ ขุน หลวง ศรี สาคร เปน เจ้า เมือง พัทลุง
ให้ ขุน เทพ สงคราม เปน ปลัด

ต่อมา พระยาจักรี ผู้ เปน ออกญา นครศรีธรรมราช แล เปน เจ้า เมือง
ไชยา มา เปน เจ้าเมือง พัทลุง (จะ เปน ลูกหลาน หรือ วงศ์ ญาติ เจ้า
เมือง นคร ฯ แต่ คง เปน เจ้า เมืองไชยา ย้าย มา เปน เจ้า เมือง พัทลุง)

ต่อ มาโปรด เกล้า ฯ ให้ ออก หลวง เพ็ชร์ กำแหง ออก มา เปน เจ้า เมือง พัทลุง ครั้ง นั้น เมื่อ พ. ศ. ๒๒๔๒ (จุลศักราช ตรง กับ แผ่นดิน พระ เจ้า เสือ) พระครู อินทร เมาพี ศรี ญาณ สาคร บวร นนทราช จุฬามุนี ศรี อุประดิษ เถร คณะ บ้า แก้ว เมือง พัทลุง ได้ เลิก พระ ศาสนา คือ ปฏิสังขรณ์ วัดเขียน บางแก้ว แล้ว เข้าไป ร้องขอ ต่อ สมเด็จ พระพลรัตน์ ราช กระวี ศรี สังฆ ราช สงฆ ปรินายก ติบฎก ปรมัตถา ดิลก โลกา จารีย์ อาริย กัศยบ มหร รณพ ปรีชา มหา สามี รูจี จิตร บพิตร สถิตย์ ใน วร รัตนาราม พระ สังฆราช บ้า แก้ว วัด เจ้า พระยาไทย อาราม หลวง ณ กรุง ทวาราวดี (กรุงเก่า) สมเด็จ พระพลรัตน์ จึงให้ พระ นิโครธเถร อธิการ วัดบูรพาราม นำถวาย พระพร ขอเบิก ญาติ โยม แล ส่วยสาอากร ศิลบาน ทาน พระ กัลปนา สำหรับ วัด เขียน วัด สทัง ดุจ ดัง ก่อน จึง โปรดเกล้า ฯ ให้ ตรา พระตำรา พระราช อุทิศไว้ ดุจ พระ ตำรา พระ มหา กระษัตริย์เจ้า แต่ ก่อน ทรง พระ ราช อุทิศไว้ นั้น

ต่อ มาโปรด เกล้า ฯ ให้ ออก หลวงไชยราชา ราช สงคราม มาครอง เมือง พัทลุง แล้วโปรด เกล้า ฯ ให้ ไป รั้ง เมือง นคร ศรี ธรรม ราช

โปรดเกล้า ฯ ให้พระยา แก้วโกรพพิไชยเชฐ์ วิเศษราชกิจ พิพิธภักดี อภัย พิริยะ พาหะ เปน ออกญา พัทลุง ต่อไป

ครั้น ปีมะเส็ง สัมฤทธิศก พ. ศ. ๒๒๙๑ (จ. ศ. ๑๑๑๐) ใน แผ่นดิน สมเด็จ พระ บรมราชาธิราช (พระบรมโกษ) โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา

ราชบังสัน (ตะตา) บุตร ของ ลูกชาย ตาตุมะระหุ่ม เจ้าเมือง คนเก่า
ซึ่ง เข้า ไป รับ ราชการ อยู่ ณ กรุง นั้น ออก มา เป็น ผู้ สำเร็จ ราชการ
เมือง พัทลุง เป็น เมือง ทำนอง ประเทศราช ได้ ถวาย ต้นไม้ ทองเงิน ทุก ปี
(เห็น จะ เป็น เมือง ประเทศราช มา แต่ โบราณ) มี เมือง จัตวา ๕ เมือง
เป็น เมือง ขึ้น คือ เมือง ปะเหลียน ๑ เมือง จะนะ ๑ เมืองเทพา ๑
เมือง สงขลา ๑ (เมืองสงขลา นี้ เดิม เป็น ด่าน ปากน้ำ เมือง พัทลุง ได้ ยก
ขึ้น เป็น เมือง จัตวา ด้วย เป็น ทำเล ที่ ค้า ขาย บริบูรณ์ ผู้คน ชุก ชุม)
แต่ คง ขึ้น อยู่ กับ เมือง พัทลุง ต่อไป แต่ จะได้ ยก ขึ้น เป็น เมือง เมื่อ ปี ใด
ไม่ ปรากฏ พระยา ราชบังสัน (ตะตา) เป็น เชื้อ แขก นับถือ อิศลาม
ได้ ตั้ง อยู่ ที่ เขาไชยบุรี (เขาเมือง) ครั้ง นั้น ได้ ก่อ สร้าง ป้อม กำแพง
เชื่อม กับ ภูเขา ล้อม เมืองไว้ มี ปืน บาเหรี่ยม ๒ กระบอก ประจำ เมือง
(แต่ จะได้ มา จาก ไหน หรือ สร้าง ขึ้น ไม่ ปรากฏ) พระยา ราชบังสัน ว่า
ราชการ อยู่ ๑๕ ปี ถึง อนิจกรรม

แล้ว พระภักดี เสนา บุตร พี่ ชาย พระยา ราชบังสัน (ตะตา) ได้ เป็น
ผู้ ว่า ราชการ เมือง ต่อ มา ๕ ปี ถึง แก่ กรรม

รวม เมือง ตั้ง อยู่ ที่ เขาไชยบุรี (เขาเมือง) ครั้ง น ๒๐ ปี

ครั้น พ.ศ. ๒๓๑๐ (จ.ศ. ๑๑๒๙) กรุง เสีย แก่ พม่า ข้าศึก

ตอนที่ ๓ ครั้งกรุงธนบุรี

ครั้งนั้น พระราชอาณาจักรก็เป็นจลาจล ต่างคนก็ตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าเอกราช ฝ่ายเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็ถึงอนิจกรรม พระปลัดจึงตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้านครศรีธรรมราช ให้หลานชายมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง ตั้งเมืองท่าเสม็ดนัยหนึ่งเรียกว่าตำบลปรานกับให้กรมการไปเป็นหลวงสงขลารักษาปากน้ำเมืองพัทลุงด้วย ผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงว่าราชการอยู่ ๒ ปี ถึงแก่กรรม

แล้วเจ้านครให้พระยาพิมลขันธ์ผัวท้าวเทพสัตรีเมืองถลางมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง (แต่เวลานั้นแตกร้างกันกับท้าวเทพสัตรีแลท้าวเทพสัตรียังไม่มีชัย ด้วยพม่ายังไม่มาตีเมืองถลาง) พระยาพิมลขันธ์ตั้งเมืองที่ตำบลควนมะพร้าว ภายหลังเรียกบ้านนั้นว่า "บ้านพระยาขันธ์" อยู่ในตำบลพระยาขันธ์เดียวนี้) ว่าราชการอยู่ ๒ ปี

ครั้น พ.ศ. ๒๓๑๑ (จ.ศ. ๑๑๓๐) ปีชวด พระเจ้าตากเสด็จขึ้นปราบดาภิเศก เป็นพระเจ้าแผ่นดินในกรุงธนบุรีแล้ว ถึงปีฉลูเอกศก พ.ศ. ๒๓๑๒ (จ.ศ. ๑๑๓๑) เสด็จมาตีเมืองนครศรีธรรมราชได้ พระยาพิมลขันธ์มีความกลัวหนีไปเมืองแขกกับด้วยเจ้านคร ฯ ครั้นพระเจ้าตากได้ตัวเจ้านครมาจากเมืองแขกบัตตานีแล้ว ก็เสด็จกลับกรุงธนบุรี ส่วนเมืองนคร ฯ แลเมืองพัทลุงนั้น โปรดให้พระเจ้า

หลาน เธอ เจ้า นราสุริยวงษ์ อยู่ ครอง เมือง นคร ศรี ธรรมราช โปรด
ให้ นายจัน มหาดเด็ก มา ว่า ราชการ เมือง พัทลุง ตั้ง เมือง ที่ บ้าน ม่วง
ตำบล พยาขันธ์ เดียว มี นายจัน มหาดเด็ก ว่าราชการ อยู่ ๓ ปี ถอด ออก
จาก ราชการ (ครั้น นั้น เมือง พัทลุง สงขลา คง จะ ขึ้น เจ้า นราสุริยวงษ์
ผู้ ครอง เมือง นคร ฯ แต่ ไม่ ปรากฏ ใน หลักถาน ใด ๆ)

พ. ศ. ๒๓๑๕ (จ. ศ. ๑๑๓๔) โปรด เกล้า ฯ ตั้ง นาย ชุน บุตร
พระยา ราชบังสัน (ตะตา) เปน พระยา แก้วเการพ พิไชย ฯ ผู้ สำเร็จ
ราชการ เมืองพัทลุง ได้ เปลี่ยน วิธี อิศลาม นับถือ พระพุทธสาสนา สืบ ๆ
มา ถึง บุตรหลาน ทุกวัน นี้ ได้ ตั้งเมือง ที่ บ้านลำปำ ตำบล โคกลุง (ชาว
เมือง เรียก กัน ว่า “ พระยา พัทลุง คาง เหล็ก ” ๆ ได้ ท่าน แป้น บุตรี
ท่าน เศรษฐี เต็ม บ้าน โตระ เมือง พัทลุง เปน คุณ หญิง ซึ่ง เปน บิดา
มารดา คุณ จอม มารดา กลิ่น ใน พระ เจ้า บรม วงศ์ เธอ ชั้น ๓ กรมหมื่น
ไกรสรวิชิต)

อนึ่ง พระยา พัทลุง (ชุน) ซึ่ง มี นาม ปรากฏ ว่า พระยา พัทลุง คาง
เหล็ก นี้ มี อยู่ ๒ นัย ๆ หนึ่ง ว่า เมื่อ ครั้ง คุม ทัพ เรือ โดย เสด็จ พระบาท
สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว กรม พระ ราช วัง บวร รัชกาล ที่ ๑ กรุงเทพ ฯ
ไป ตี เมือง แขก ปัตตานี พวก กอง ทัพ อด น้ำ ท่าน จึง เอา เท้า แช่ ลง ใน
ทะเล ก็ บรรดาล น้ำ เค็ม นั้น จืด พวก พล ได้ ตวง ตัก ไว้ รับประทาน รอด
พ้น ความ กันดาร ไป ภาย หลัง พระยา นคร ฯ พ้อง ว่า ทำ น้ำ เค็ม ให้ จืด
ได้ จะ เปน ชบถ จึง โปรด เกล้า ฯ ให้ มี พระ กระทู้ ถาม ท่าน แก้ ว่า

พวก พล อด น้ำได้ ความ ลำบาก กันดาร นัก จึง เสี่ยง เอา พระ บารมี พระ เจ้า อยู่ หัว น้ำใน ทะเล จึง บรรดาล จึดได้ พวกพลได้ รับประทาน เปน กำลัง รับราชการ ต่อไป หาใช่ ด้วยอำนาจวาศนา ของท่านเองไม่ เปน คำ ที่ แก้ ถูก กลับได้ ความ ชอบ

อิก นัย หนึ่ง ว่า เมื่อ ครั้ง พระเจ้า ตาก เสีย พระสติ รับ สั่ง ถาม ข้า ราช การ ว่า ใคร จะ ตาม เสด็จ กู ขึ้น สวรรค์ ได้ บ้าง ต่าง คน ก็ นิ่ง อยู่ พระยา พัทลุง (ขุน) จึง ทูล ว่า เปน อัน เหลือ นิสัย ผู้ หาบุญ มิ ได้ จะ ตาม เสด็จ ขึ้น สวรรค์ ใน เวลา ยัง มี ชีวิตร อยู่ ข้า พระ พุทธเจ้า จะ คอย ตาม เสด็จ เมื่อ หา ชีวิตร ไม่ แล้ว พระ เจ้า ตาก โปรด ว่า พูด ถูก คน อัน หรือ จะ มี บุญญาธิการ เหมือน พระองค์ เปน คำ ที่ กล้า กล่าว ทูล เพื่อ เตือน พระ สติ จึง มี นาม ว่า “ คางเหล็ก ”

ครั้น ปี มะเส็ง เบ็ญจศก พ. ศ. ๒๓๑๖ (จ. ศ. ๑๑๓๕) โปรดให้ ข้า หลวง ออก มา เปน แม่ กอง สัก เลข ท้อง มือ อยู่มา ใน ปี มะแม หรือ ปี วอก เดือน ๕ เจ้า นราสุริยวงษ์ สั่งให้ เมือง พัทลุง ทอ ม่วง ดอก ๗ สี่ เก็บ หน้า เชิง กรวย ๕๐๐ ผืน คราว นั้น ต้อง เกณฑ์ ผู้หญิง สาว แก่ แม่ หม้าย ทอ ผ้า ทั้ง กลาง วัน กลาง คืน ครั้น ปี วอก อัฐศก พ. ศ. ๒๓๑๙ (จ. ศ. ๑๑๓๘) กลาง ปี เจ้านราสุริยวงษ์ พิลาลัย พระเจ้าตาก โปรด ตั้ง เจ้า นคร ฯ (คนเก่า) เปน พระเจ้า ประเทศราช ออก มา ครองเมือง นคร ศรี ธรรม ราช อิก โปรดให้ มี ตำแหน่ง เสนาบดี จัตุสดม ๔ แล มหาดเล็ก สำหรับ เมืองนคร ศรีธรรมราช พร้อม ประดุจ พระเจ้า แผ่นดิน

ตอนที่ ๔ ครั้งกรุงรัตนโกสินทร์

ครั้น พ. ศ. ๒๓๒๕ (จ. ศ. ๑๑๔๔) พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เสด็จขึ้นปราบดาภิเศก เสวยสวรรยาธิปัติถวัลยราชดำรงแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) คงรับราชการเปนพระยาพัทลุงต่อไป ครั้นมะโรงฉอศก พ. ศ. ๒๓๒๗ (จ. ศ. ๑๑๔๖) โปรดเกล้า ฯ ให้ถอดพระเจ้านคร ฯ ออกจากผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช โปรดให้รับราชการอยู่กรุงเทพ ฯ แล้วโปรดเกล้า ฯ ตั้งเจ้าพัทบุตรเชยเจ้านคร ฯ เปนเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช ออกมาครองเมืองนครศรีธรรมราชต่อไป

ครั้นถึงปีมะเส็งสัปตศก พ. ศ. ๒๓๒๘ (จ. ศ. ๑๑๔๗) โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกมาสักเลขทั้งเดิมทั้งขึ้นเมืองพัทลุง ครั้นสักหลังมือทั้งสิ้น ทำเนียบศักดินาข้าราชการก็จัดเปนเมืองโทแต่นั้นมา (ส่วนธรรมเนียมถวายต้นไม้ทองเงินยังคงต่อมาจนถึง พ. ศ. ๒๔๓๙ (ร. ศ. ๑๑๕) ใน พ. ศ. ๒๓๒๘ (จ. ศ. ๑๑๔๗) ปีมะเส็งสัปตศกปลายปีนั้น พม่ายกมาตีเมืองชุมพร เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราชได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าอยู่หัวพระราชวังบวร เสด็จยกทัพหลวงออกมาตีทัพพม่าแตกไปหมดทุกทัพทุกกองแล้วเสด็จเลยไปประทับที่เมืองสงขลา ปราบแขกเมืองปัตตานีต่อไป

ฝ่าย พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) กับ พระ มหา ช่วย วัด บ่า แขวง เมือง พัทลุง ผู้มี ความ รู้ ใน ทาะไสยศาสตร์ ลง เลข ยันต์ ตะกรุด ผ้า ประเจียด ให้ พวกพล แต่ง ทัพ ออก รับ พม่า ที่ ตำบล คลอง ท่าเสม็ด พม่าได้ มา ตั้งค่าย ประชิด เข้า แล้ว คน ละ ฟาก คลอง แต่ หาได้ รบ กันไม่ พม่า เลิก ทัพ กลับไป เสีย (ที่ พม่า ตั้ง ค่าย เรียกว่า ทุ่งค่าย อยู่ ใน แขวง เมืองนคร ฯ จน ทุก วัน นี้) พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) กับ ด้วย พระ มหา ช่วย ก็ เลิก ทัพ กลับไป เฝ้า สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พระราชวัง บวร รัชกาล ที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ณ เมือง สงขลา กราบ ทูล ความ ชอบ พระ มหา ช่วย จึง โปรด เกล้า ฯ ให้ พระมหาช่วย ลา อุปสมบท แล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้ เปน พระยา ทุกขราษฎร์ ผู้ ช่วย ราชการ เมือง พัทลุง แล ครั้ง นั้น พระยาจะนะ (เณร หรือ อินท์) น้อง พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) คิด มิชอบ ลอบ มี หนังสือ ถึงพม่า ข้าศึก โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) ผู้พี่ เปน ตุลาการ ชำระ เปน สัตย์ รับ สั่ง ถาม พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) ผู้พี่ ว่า จะ ควร ประการใด พระยา พัทลุง กราบทูล ว่า ควร ประหาร ชีวิตร ตาม บท พระ อัยการ จึง โปรด เกล้า ฯ ให้ ประหาร ชีวิตร พระยา จะนะ (เณร หรือ อินท์) เสีย ตามคำ ตัดสิน ของ พระยา พัทลุง ผู้พี่ แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) เปน แม่กอง คุม ทัพ เมือง พัทลุง แล ไพร่ พล เมือง จะนะ เปน ทัพ เรือ โดย เสด็จ ไป ตี เมือง แขก ปัตตานี ครั้น ตี เมือง ปัตตานี ได้ ปราบปราม ราบคาบ แล้ว ก็ กลับ กรุงเทพ ฯ

แล ครั้ง นั้น ทรง เห็น ว่า เมือง สงขลา เปน เมือง หน้า ศึก ควร เปน เมือง สำคัญ จึง นำ ความ กราบ บังคม ทูล โปรด เกล้า ฯ ให้ ยก เมือง สงขลา ขึ้น เปน เมือง ตรี ขึ้น ต่อ กรุงเทพ ฯ เลื่อน หลวง สงขลา (บุญฮุย) ขึ้น เปน พระยา สงขลาใน พ. ศ. ๒๓๒๙ (จ. ศ. ๑๓๔๘) กับโปรดให้ยก เมือง จะนะ เทพา ขึ้น กับ สงขลา แต่ นั้น มา (ใน พงษาวดาร สงขลา ว่า ยัง ขึ้น นคร ฯ (จ. ศ. ๑๑๕๓) พระยา สงขลา เปน เจ้า พระยา จึง ยก เปน เมือง เอก ขึ้น ต่อ กรุงเทพ ฯ)

พระยา พัท ลุง (คาง เหล็ก) ว่า ราช การ อยู่ ๑๗ ปี ครั้น พ. ศ. ๒๓๓๒ (จ. ศ. ๑๑๕๑) มี ระกา เอกศก ถึง อนิจกรรม ใน รัชกาล ที่ ๑ กรุงเทพ ฯ อนึ่ง สมัย พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) นี้ มี ชี พ่อ พราหมณ์ คณะ หนึ่ง เปน สกุล พราหณ์ รามราช ได้ เปน พราหม พิธี สำหรับ ราชการ สืบ ๆ มา แต่ โบราณ ช้า นาน (แต่ เสีย ดาย ที่ไม่ ปรากฏ ว่า พราหมณ พวก นี้ได้ มา ตั้ง อยู่ ที่ เมือง พัทลุง เมื่อ ศักราช เท่าใด แต่ คงไม่ ต่ำ กว่า เมื่อ ครั้ง เมือง ตั้ง อยู่ ที่ จะ ทิ้ง พระ ด้วย มี หลัก ถาน ปรากฏ ว่า ครั้ง พระยา วิเชียร คีรี (ชุ่ม) ผู้ สำเร็จ ราชการ เมือง สงขลา ได้ ค้น พบ พระ นารายน์ เทวะ รูป ที่ เมือง เก่า ของ พัทลุง ที่ จะ ทิ้ง พระ เอาไปไว้ ที่ ศาล เจ้า หลัก เมือง ๆ สงขลา ซึ่ง เปน เทวะ รูป หล่อ ด้วย สำริด ประมาณ ขนาด สูง ศอก เศษ โต ๓ จับ ยัง ปรากฏ อยู่ ทุก วัน นี้ พราหมณ์ พวก นี้ ได้ เปน พราหมณ์ พิธี สืบ บุตร หลาน ต่อ มา จน เดี๋ยว นี้ เวลา นี้ นับ ถือ พระ พุทธ ศาสนา กับ พระ อินศวร นารายน์ ปน กัน ได้ ตั้ง เทวะ สถาน อยู่ ที่

ตำบล ลำปำ จังหวัด พัทลุง (กิริยา แล ผิว พรรณ ก็ไทย นี้ เอง)

ชาว เมือง มี ความ นับ ถือ มาก แม้ มี การ โกน จุก หรือ ทำ บุญ สวด มนต์ เรือน ก็ เชิญ พราหมณ์ ไป ทำ พิธี สวด ทาง วิษณุ อิศวร เวช ด้วย เสมอ

ครั้น พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) ถึง อนิจกรรม แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ พระ ศรีไกร ลาศ คน กรุง ครั้ง พระเจ้า ตาก ให้ อยู่ ช่วย ราชการ พระเจ้า หลาน เธอ เจ้า นรา สุริยวงษ์ ณ เมือง นคร ศรี ธรรม ราช นั้น มา เปน ผู้ ว่า ราชการ เมือง พัทลุง ตั้ง เมือง ที่ บ้าน ลำปำ ที่ ตำบล ศาลา โต๊ะ วัด ๒ ปี ครั้น ปี กุน ตรี ศก พ. ศ. ๒๓๓๔ (จ. ศ. ๑๑๕๓) แขก โต๊ะ หะยี เมือง เซียะ กับ แขก เมือง ปัตตานี รวม กัน มา ตี เมือง สงขลา ได้ พระยา สงขลา หนี มา อาศรัย เมือง พัทลุง เจ้า พระยา นคร ฯ ทราบ ความ ก็ ยก ทัพ มา รบ ตี เอา เมือง สงขลา กลับ คืน ได้ แล้ว ภาย หลัง กอง ทัพ กรุง ยก มา ถึง เมือง สงขลา แต่ หา ทัน ได้ รบ กัน ไม่ ฝ่าย พระยา ศรีไกร ลาศ ผู้ ว่า ราชการ เมือง พัทลุง มี ความ ตื่น ตกใจ กลัว พา ครอบ ครัว หนี เข้า ป่า ก่อน ศึก มา ติด เมือง จึง โปรด เกล้า ฯ ให้ ขุน หลวง ออก มา ถอด จาก เจ้า เมือง แล้ว จำ ส่ง ไป กรุงเทพ ฯ

ใน ปี กุน ตรี ศก พ. ศ. ๒๓๓๔ (จ. ศ. ๑๑๕๓) นั้น โปรด เกล้าฯ ให้ หลวง นายศักดิ์ (ทองขาว) นายเวร มหาดเล็ก บุตร พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ซึ่ง เปน แม่ กอง ออก มา ใน กอง ทัพ กรุง ครั้ง นั้น อยู่ รั้ง เมือง พัทลุง แล ใน ปี นั้น โปรด เกล้า ฯ เลื่อน พระยา สงขลา (บุญหุย) ขึ้น เปน เจ้า พระยา สงขลา ด้วย เห็น ว่า เปน เมือง สำคัญ หลวง นาย ศักดิ์ ว่า รั้ง อยู่ ๒ ปี ถึง

ปีชวด จัตวาศก พ. ศ. ๒๓๓๕ (จ. ศ. ๑๑๕๔) โปรดเกล้า ฯ ให้เปน
พระยาแก้วโกรพพิไชย ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง พระราชทาน
กระบี่อาญาสิทธิ์ด้วย ตั้งเมืองอยู่ที่ตำบลลำปำฝั่งเหนือ ตั้งจวน
ที่บ้านสวนดอกไม้เดียวนี้ พระยาพัทลุง (ทองขาว) ได้ท่านปลอง
บุตรีพระยาราชวังสันเปนชาวสวนบ้านคลองบางหลวงริมวัดหงษาราม
กรุงเทพ ฯ เปนคุณหญิง เมื่ออยู่กรุงเทพ ฯ มีบุตรีคนหนึ่งชื่อ
คุณผ่อง ได้วิวาหมงคลกับท่านทับอยู่กรุงเทพ ฯ

ครั้น พ. ศ. ๒๓๓๖ (จ. ศ. ๑๑๕๕) ปีฉลูเบ็ญจศก สมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรเสร็จไปตีเมืองมะริดมาตั้งพักต่อ
เรืออยู่ริมทะเลหน้านอกแขวงเมืองชุมพร โปรดให้เกณฑ์กองทัพ
เมืองพัทลุงไปสมทบกับทัพหลวงแล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุง
(ทองขาว) เปนแม่กองคุมทัพพัทลุงเปนทัพเรือไปตีเมืองมะริด
ตะนาวศรี กับด้วยกองทัพกรุง ตีเมืองมะริดจวนจะได้แล้ว
โปรดให้หากองทัพกลับเสีย

ครั้นปีมะเส็งเอกศก พ. ศ. ๒๓๕๒ (จ. ศ. ๑๑๗๑) สมเด็จพระ
รามาธิบดีที่ ๑ เสด็จสวรรคต สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เสด็จขึ้น
เถลิงถวัลยราชสมบัติปราบดาภิเศกแล้วในปีนั้น พม่ายกมาตีเมือง
ถลางแตก โปรดเกล้า ฯ ให้เกณฑ์กองทัพเมืองพัทลุงไปสมทบกับ
ทัพหลวงที่เมืองตรัง ยกไปตีเอาเมืองถลางคืนได้ ต่อมา พ. ศ. ๒๓๕๔
(จ. ศ. ๑๑๗๓) ปีมะแม โปรดเกล้า ฯ ตั้งให้นายกล่อมมหาดเล็ก

น้อง พระยา พัทลุง (ทอง ขาว) เปน พระ ทิพ กำแหง สงคราม ปลัด ตั้ง นาย จุ้ย บุตร เจ้า พระยา สุรินทร ราชา (จัน) เปน หลวง เทพ ภักดี ยกรบัตร แลใน ปี มะแม ตรี ศก นี้ โปรด เกล้า ฯ ให้ เลื่อน เจ้า พระยานคร (พัด) ขึ้น เปน เจ้า พระยา สุธรรม มนตรี ศรี โศกราช วงษ์ จาง วาง โปรด เกล้า ฯ ตั้งให้ พระ บริรักษภูเบศวร์ (น้อย) ผู้บุตร เปน พระยา นคร ต่อไป (นัย ว่า เปน ลูก ของ พระ เจ้า ตาก)

ครั้น ถึง ปี ระกา เบ็ญจศก พ. ศ. ๒๓๕๖ (จ. ศ. ๑๑๗๕) เจ้าพระยา ไทร บุรี กับ รายามุดา พี่ น้อง วิวาท กัน มี ท้อง ตรา โปรด เกล้า ฯ ออก มา ให้ พระยา พัทลุง (ทองขวา) ออกไป ห้าม ปราม ระงับ เหตุ วิวาท ครั้น พระยา พัทลุง (ทอง ขาว) กลับ มา เจ้า พระยา ไทร กับ รายามุดา ก็ วิวาท กัน ขึ้น อีก พระยา พัทลุง จึง ทำ ความ เห็น กราบ บังคม ทูล ให้ เรียก รายามุดา มาไว้ เสีย กรุงเทพ ฯ จึง โปรด เกล้า ฯ ให้ ย้าย รายามุดา ไป เปน เจ้า เมือง สตูล ใน ปี ระกา นี้ โปรด เกล้า ฯ ให้ ข้า หลวง ออก มา สักเลข เมือง พัทลุง ๒ ปี จึงเสร็จกลับ กรุงเทพ ฯ แลพระยาพัทลุง (ทองขาว) มี ศรัทธาได้ สร้าง วัดวัง มี อุโบสถ แล พระ ระเบียง รอบไว้ กลางเมืองวัดหนึ่ง แต่ไม่ ปรากฏ ว่า สร้างไว้ ใน ปีใด ได้ ทำ การ สร้าง วัด เสร็จ มี การ ฉลอง ณ วัน ๑๕ ๒ ๗ พ. ศ. ๒๓๕๙ (จ. ศ. ๑๑๗๘) ปี ชวด อัฐศก พระยา พัทลุง (ทอง ขาว) ว่า ราชการ อยู่ ๒๖ ปี ถึง อนิจกรรม ใน ปี ฉลู นพศก พ. ศ. ๑๓๖๐ (จ. ศ. ๑๑๗๙) ใน รัชกาล ที่ ๒ กรุงเทพ ฯ อายุ ๕๙ ปี

(อนึ่ง พระยา พัทลุง (ทอง ขาว) นี้ เปน ตา ของ คุณ จอม มารดา ทรัพย์ ใน สมเด็จ พระ บรมวงษ์เธอ ชั้น ๓ กรม สมเด็จ มาตยา พิทักษ์)

แล้วโปรด เกล้า ตั้ง นาย พล พ่าย (เผือก) นาย เวร มหาด เด็ก น้อง พระยา พัทลุง (คางเหล็ก) เปน พระยา พัทลุง ให้ หลวง ยกระบัตร (จุ้ย) เปน พระ ทิพ กำแหง สงคราม ปลัด ตั้ง เมือง ตำบล บ้าน ลำปำ ตามรูป เดิม ครั้น พ. ศ. ๒๓๖๓ (จ. ศ. ๑๑๘๒) ปี มาโรง โทศก พม่า ยก มาตั้ง ทัพ อยู่ ที่ เมือง ทวาย จะ ยก มา ตี หัว เมือง ชาย ทะเล ตวัน ตก, แดเมือง ไทร บุรี เล่า ก็ เปน ที่ กระด้าง กระเดื่อง อยู่ ไม่ เปน ที่ไว้ ใจ จึง โปรดเกล้าฯ ให้ ข้า หลวง ออก มา เกณฑ์ ทัพ เมือง พัทลุง ไป ตั้ง ต่อ เรือ อยู่ ที่ เมือง สตูล กับ ด้วย ทัพ เมือง นคร ฯ ทัพ เมือง สงขลา คุม เชิง เมือง ไทร ไว้ พระยา พัทลุง (เผือก) ให้ พระ ปลัด (จุ้ย) คุม ทัพ เมือง พัทลุง ไป ตั้ง อยู่ ที่ เมือง สตูล ปี เศษ แต่ หา มี ข้าศึก มา ไม่ ก็ เลิก ทัพ กลับ มา ทั้ง ทัพ เมือง นคร แล ทัพ เมือง สงขลา

ครั้น พ. ศ. ๒๓๖๔ (จ. ศ. ๑๑๘๓) ปี มะเส็ง ตรีศก เจ้า พระยา ไทร บุรี ตั้ง แข็ง เมือง ไม่ ส่ง ต้นไม้ ทอง เงิน จึง โปรด เกล้า ฯ ให้ มี ท้อง ตรา มา เกณฑ์ กอง ทัพ เมือง พัทลุง ไป สมทบ กับ ทัพ เมือง นคร แล ทัพ หัว เมือง อื่น ๆ ให้ พระยา นคร (น้อย) เปน แม่ ทัพ ไป ตี เมือง ไทร บุรี พระยา ทัทลุง (เผือก) ให้ หลวง ฤทธิไชย กับ ขุน ต่างใจ เปน นาย กอง คุม ทัพ พัทลุง ไป กับ พระยา นคร เจ้า พระยา ไทร สู้ ไม่ได้ หนี ไป อยู่ เมือง เกาะ หมาก พระยา นคร ตี เมือง ไทร ได้ ณ วัน เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ แล้ว

แต่งให้บุตรชายอยู่รักษาเมือง ๒ คน คือ พระภักดีบริรักษ์ (แสง) เปนเจ้าเมือง นายนุดเปนปลัด กับให้นายกล่อม ๑ นายภู่ ๑ นายม่วง ๑ หลวงประชาบาล ๑ เปนผู้ช่วยอยู่รักษาเมืองไทรบุรี แล้วพระยานครให้กวาดครัวแขกไปไว้เมืองนครศรีธรรมราชครั้งนี้มากนัก ครั้นบมะเมียจัตวาศก พ. ศ. ๒๓๖๕ (จ. ศ. ๑๑๘๔) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระยานคร (น้อย) ขึ้นเปนเจ้าพระยานคร แลตั้งพระภักดีบริรักษ (แสง) เปนพระยาอภัยธิเบศร์ ผู้ว่าราชการเมือง ตั้งนายนุดเปนพระเสนานุชิต ปลัดเมืองไทรบุรี (ตอนนี้พงษาวดารเมืองไทรบุรีว่าบีมะเสงเบญจศก (จ. ศ. ๑๑๘๕) ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยานครยกไปตีเมืองไทรบุรีได้)

ครั้นบีวอกฉอศก พ. ศ. ๒๓๖๗ (จ. ศ. ๑๑๘๖) พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้ว ถึงบีจออัฐศก พ. ศ. ๓๓๖๙ (จ. ศ. ๑๑๘๘) พระยาพัทลุง (เผือก) ว่าราชการอยู่๙บี มีความชราลงมากอายุ ๗๐ บีเศษ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปรับราชการอยู่กรุงเทพฯ พระราชทานที่บ้านสนามควายให้เปนที่อยู่อาศรัยบรรดาบุตรหลานสมัคบ่าวไพร่ ก็เข้าไปตั้งเรือนอาไศรยอยู่ที่บ้านสนามควายกับด้วยพระยาพัทลุง (เผือก) ทั้งสิ้น โปรดเกล้าฯ ให้นายครุธบุตรคนใหญ่ พระยาพัทลุง (เผือก) เปนหลวงพิทักษ์ราชาเจ้ากรมเกณฑ์บุญทำราชการอยู่กรุงเทพฯ ได้สืบบุตรหลานต่อมา

พวก บ้าน สนาม ควาย จึง ยัง พูด สำเนียง ชาว พัทลุง อยู่ จน ทุก วัน นี้ แล้ว โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา เสน่หามนตรี (น้อย ใหญ่) บุตร ชาย ใหญ่ เจ้า พระยา นคร ฯ เปน พระยา อุทัย ธรรม ฯ เปน เจ้า เมือง พัทลุง ๆ ได้ เกณฑ์ ไพร่ ตัด ไม้ ต่อ เรือ รบ ๓๐ ลำ ตั้ง ทำ การ ต่อ เรือ ที่ ชาย ทะเล สาป ปาก กว้าง ๓ วา บ้าง ๔ วา บ้าง หน้า วัด บ้า เฉลียง เดียว นี้ ๑ แห่ง ที่ อ่าว จงเก ๑ แห่ง (เดียว นี้ เรียก ที่ นั้น ว่า ท่า ต่อ เรือ มา จน ทุก วัน นี้) แต่ หา ทัน สำเร็จ ไม่ ทำ การ ต่อ เรือ ประมาณ ครึ่ง หนึ่ง ก็ ติด ราชการ ศึก เมือง ไทร เกิด ขึ้น การ ต่อ เรือ จึง ค้าง อยู่ ไม้ ที่ ตัด มา ทำ เรือ ก็ สาบ สูญ ไป

ครั้น พ. ศ. ๒๓๗๓ (จ. ศ. ๑๑๙๒) ปี ขาน โทศก ใน รัชกาล ที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ต่วนกู เด็น หลาน เจ้า พระยาไทร ซึ่ง หนี ไป อยู่ เมือง เกาะ หมาก มา ตี เมือง ไทร บุรี ได้ ใน เดือน ๓ แรม ค่ำ ๑ พระยาไทร (แสง) บุตร เจ้า พระยา นคร หนี มา อาศรัย อยู่ กับ พระยา พัทลุง ผู้ พี่ แล้ว บอก ไป เมือง นคร ศรี ธรรมราช แลกรุงเทพ ฯ เจ้า พระยา นคร เกณฑ์ ไพร่เมืองนคร เมือง พัทลุงไป ตี เมือง ไทร เจ้า เมือง พัทลุง เปน คน พิการ เสีย ขา แล เปน คน สูบ ฝิ่น ติด ด้วย จึง ให้ พระ ปลัด (จุ้ย) คุม กอง ทัพไป แทนตัว รวม กับ ทับ เจ้า พระยา นคร ฯ ยกไป ล้อม เมือง ไทร ไว้ ต่วน กู เด็น สู้ ไม่ ได้ จึง ฆ่า ตัว ตาย เจ้า พระยานคร เข้า เมือง ไทร ได้ ให้ พระยาไทร (แสง) บุตร อยู่ รักษา ต่อไป (ตอน นี้ พงษาวดาร เมือง ไทร กล่าว ปี แล ศักราช ผิด

กันอีก พงษาวดารเมืองไทรว่าเปนปีวอกอัฐศก (จ. ศ. ๑๑๙๗) ควนกเด็นดีเมืองไทรได้)

ฝ่ายแขกเมืองปัตตานีทั้ง ๗ หัวเมือง มีความกำเริบมาตีเมืองสงขลา ครั้นเจ้าพระยานครทราบว่าพวกแขกปัตตานีมาตีเมืองสงขลา ก็ยกทัพออกจากเมืองไทรรีบมาช่วยเมืองสงขลา พวกแขกก็แตกกลับไป แต่ครั้งนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) ซึ่งเปนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์ในรัชกาลที่ ๕ (ที่เรียกกันว่าสมเด็จองค์ใหญ่) เปนแม่ทัพยกมาปราบเมืองไทรแดเมืองปัตตานี มาถึงเมืองสงขลาในปีมะโรงจัตวาศก พ. ศ. ๒๓๗๕ (จ. ศ. ๑๑๙๔) แต่หาได้รบไม่ ด้วยแขกแตกไปหมดแล้วแล้วตั้งพักอยู่ที่เมืองสงขลา จัดราชการเมืองแขกเรียบร้อยแล้วให้ก่อพระเจดีย์ไว้ที่บนเขาแดงองค์หนึ่ง แล้วกลับกรุงเทพ ฯ แต่ในปีเถาะตรีศกระหว่างศึกเมืองไทรนั้น ราษฎรทำนาไม่ได้ผลถึง ๒ ปีด้วยน้ำท่วมเข้าเสียมาก เข้าแพงซื้อขายกัน ๓ หรือ ๔ ตำลึงต่อเหรียญนอกคือ ๖ สลึงเพื่อง เอามาหุงปนกับเผือกมันบุกกลอยบ้างหัวกล้วยบ้าง ที่ไม่มีเข้าปนเลยก็มี พลเมืองอดเข้าล้มตายในครั้งนั้นมากนัก ที่อพยพครอบครัวไปอยู่ต่างเมืองก็มาก

ครั้นต่อมา พ. ศ. ๒๓๘๑ (จ. ศ. ๑๒๐๐) ต้นปีจอสัมฤทธศก พวกหัวเมืองเข้าไปในงานพระเมรุสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระพันปีหลวง

ฝ่าย ตวนกู หมัด สอัด ตวนกู อับดูนสะ หลาน เจ้า พระยาไทร (เรียก กัน ว่า นาย สุก นาย แดน) กับ หวัน มะหลี่ แขก สลัด อยู่ ที่ เกาะ ยาว หน้า เมือง ภูเก็จ ยก จู่ มา ตี เมืองไทรได้ อีก พระยาไทร (แสง) หนี มา อาศรัย พระยา พัทลุง ผู้ พี่ เหมือน ครั้ง ก่อน ครั้น พวก แขก ตี เมืองไทรได้ แล้วให้ หวัน มะหลี่ มา ตี เมือง ตรังได้ ฝ่าย ตวนกู หมัด สอัด ก็ แต่ง กอง ทัพ ยก มา ตี เมือง สงขลา ได้ สู้ รบ กัน เปน ศึกใหญ่ ทัพ พระยา สงขลา (เถียนเส้ง) อ่อน กำลัง ถอย เข้า ตั้ง รักษา อยู่ ใน เมือง แขก ยก รุก เข้าไป ตั้ง อยู่ ที่ เขา ลูก ช้าง แล ปลักแรด ฝ่าย เมือง พัทลุง ก็ เกณฑ์ กอง ทัพ ให้ พระยา ไทร น้อง ชาย ไป ตี เมือง ไทร กับ กอง ทัพ เมือง นคร ฯ กับให้ กรม การไม่ ปรากฏ นาม คุมไพร่ไป ช่วย เมือง สงขลา กอง หนึ่ง แล้ว ให้พระ ปลัด (จุ้ย) ไป ตั้ง รักษา อยู่ ที่ เมือง สตูนกอง ๑ อ้าย หวันมะหลี่ ยก มา ตี เมือง สตูนได้ รบ กัน ถึง ตลุม บอน ไทย น้อย ตัว ทาน กำลัง แขก ไม่ได้ ก็ แตก แขก ตาม ตี ยับ เยิน มาก พระ ปลัด (จุ้ย) หนี ไม่ ทัน ต้อง ปลอม ตัว ลง เกลือก กลั้ว กับ ซาก ศพ เหล่า นั้น เอา โลหิต ทา ตัว นอน ทำ ตาย อยู่ กับ ซาก ศพ ครั้น แขกไล่ไทย พ้นไป หมด แล้ว จึงได้ เซซัง มา พบ กับ นาย ทอง โอ่ คนใช้ ได้ เปนเพื่อน มาด้วยกันจนถึงเมืองพัทลุง จึงได้ รวบ รวม พลได้แล้ว ยก กลับไป ตั้ง ค่าย รับ ทัพ แขกอยู่ ที่ด่านทางร่วม ซึ่ง เปน ทาง ร่วมไป สงขลา มา พัทลุงไป สตูนได้ ทั้ง ๓ เมือง ครั้ง นี้ไทย

ทำค่ายด้วยต้นหยวกกล้วยบ่า แขกมาตั้งค่ายประชิดกันอยู่ที่ดง
เชือกช้างแขวงเมืองสตูนได้สู้รบกันกับแขกเปนสามารถ แขกแต่งกอง
โจรเข้ามาสอดแนมถึงบ้านตะโหมดแลท่าชมวงบ้านบ่าบอนไทยได้
ออกต้านตีแขกออกไปทุกแห่งพอถอนไพร่กองที่ไปช่วยเมืองสงขลา
มาถึงค่ายหยวกด่านทางร่วมพร้อมกัน ก็ยกไปตีค่ายแขกดงเชือก
ช้างแตก พระปลัดยกตามไปตีเมืองสตูนคืนได้ พวกแขกขบถก็
แตกหนีดงเรือกลับไป ฝ่ายพระยาไทรตั้งรับขบเคี่ยวกันอยู่กับแขก
ที่เมืองไทรก็ตีเมืองไทรคืนได้ พวกแขกซึ่งมาตีเมืองสงขลา ครั้นรู้ว่า
เมืองไทรแลเมืองสตูนเสียแล้ว จะตั้งรับขบเคี่ยวกันไปกับเมืองสงขลา
ก็เกรงว่ากองทัพไทยที่เมืองไทรแลเมืองสตูนจะยกมาโอบหลังเข้าตีจะ
เสียยับเยินมาก จะหนีก็ไม่พ้นจะสู้ก็ไม่ได้จึงเลิกทัพหนีกลับไปทาง
แดนอังกฤษ ทัพหวันมะหลีซึ่งมาตั้งหมั่นอยู่เมืองตรังก็เลิกทัพ
กลับไปเอง

ครั้งนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้พระวิชิตณรงค์กับพระราชวรินทรคุม
ทัพเรือล่วงหน้ามาก่อน ทัพหน้ามาถึงเมืองสงขลาก็พอแขกเลิก
ทัพหนีกลับไปหาทันได้รบกันไม่ ทัพหลวงพระยาศรีพิพัฒน์ (ทัศน์)
ซึ่งเปนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ฯ ในรัชกาลที่ ๔ (ซึ่ง
เรียกกันว่าสมเด็จองค์น้อย) เปนแม่ทัพใหญ่กับเจ้าพระยายมราช
พระยาเพ็ชรบุรี คุมไพร่ ๕๐๐๐ เปนทัพเรือยกตามมาทั้งทัพหน้าทัพ

หลวงกำแหงสงครามอยู่ที่เมืองสงขลาจัดการทั้งเมืองไทรแลเมืองกลันตัน
ซึ่งเวลานั้นพระยากลันตันกับพระยาจางวางเกิดวิวาทรบกันระหว่าง
ญาติพี่น้อง พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพจึงแต่งให้ข้าหลวงยกทัพบก
ทัพเรือออกไปว่ากล่าวห้ามปราม พระยากลันตันกับพระยาจาง
วางก็เลิกรบกัน ฝ่ายทางเมืองไทรเห็นว่าพระยาไทรบุรี พระเสนา
นุชิตเปนไทยจะรักษาเมืองไทรบุรีต่อไป บุตรหลานเจ้าพระยาไทร
จะมารบก่วนอีก จึงนำความกราบบังคมทูล โปรดเกล้า ฯ ให้
แยกเมืองไทรบุรีออกเปน ๓ เมือง คือ เมืองไทรบุรี ๑ เมืองกะบัง
ปาสู ๑ เมืองปลิศ ๑ รวมเปน ๔ ทั้งเมืองสตูน แบ่งท้องที่ออกเปน
มุเกม มีนายมุเกมเปนผู้บังคับการงาน (ทำนองนายอำเภอทุก
วันนี้) โปรดให้ต่วนกูอาหนุ่มซึ่งเปนที่รักใคร่นับถือของพลเมือง
มากนั้น ว่าราชการเมืองไทร ต่วนกูอาสันว่าราชการเมืองกะบังปาสู
ต่วนกูเสดอุเซ็นว่าราชการเมืองปลิศ ต่วนกูหมัดอาเก็บว่าราชการ
เมืองสตูน ให้คงขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชต่อไปทั้ง ๔ เมือง
โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาไทร (แสง) กับพระเสนานุชิตปลัดนั้นกลับ
กรุงเทพ ฯ ภายหลังโปรดเกล้าตั้งให้พระยาไทร (แสง) เปนพระยา
บริรักษภูธรผู้ว่าราชการเมืองพังงา ตั้งพระเสนานุชิต (นุด) เปน
พระยาเสนานุชิตผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า พระยาพิพัฒน์จัดราช
การอยู่ที่เมืองสงขลา ๒ ปี ได้ก่อพระเจดีย์ไว้ที่เขาแดงอิกองค์หนึ่ง
เคียงกับเจดีย์ของเจ้าพระยาพระคลังผู้พี่แล้วจึงกลับกรุงเทพ ฯ ครั้ง

นั้น เมื่อ เสร็จ ศึก แขก แล้ว เจ้า พระยา นคร ศรี ธรรมราช (น้อย) ถึง
อสัญญกรรม โปรดเกล้า ฯ ให้ พระ เสน่หา มนตรี (น้อย กลาง) บุตร
ที่ ๒ เจ้า พระยา นคร น้อย เปน พระยา นคร แทน บิดา กับ โปรด ให้
เรียก พระยา อุทัย ธรรม ผู้ ว่า ราชการ เมือง พัทลุง เข้า ไป รับ ราช การ อยู่
กรุงเทพ ฯ ใน ปี กุน เอกศก พ. ศ. ๒๓๙๒ (จ. ศ. ๑๒๐๑) พระยาอุทัย
ธรรม ว่า ราชการ อยู่ ๑๓ ปี แล้ว โปรด เกล้า ฯ ตั้ง ให้ พระปลัด (จุ้ย)
เปน พระยา อภัย บริรักษ์ จักรา วิชิต พิพิธ ภักดี พิริ พาหะ ผู้ สำเร็จ ราช การ
เมือง พัทลุง แล โปรดเกล้า ฯ ให้ ยก ที่ พระโคะคือ จะทิง พระ เมือง
เก่า ของ พัทลุง ซึ่ง เปน อำเภอ จะทิง พระ จังหวัด สงขลา เดี๋ยว นี้ กับ
ตำบล พังลา ไป เปน แขวง เมือง สงขลา แต่ นั้น มา พระยา พัทลุง (จุ้ย)
คน นี้ เปน บุตร เจ้า พระยา สุรินทรราชา (จันทร์) ผู้ เปน ต้น สกุล จันท
โรจวงษ์ ซึ่ง ใน รัชกาล ที่ ๑ กรุงเทพ ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้ ออก มา เปน ข้า
หลวง สำเร็จ ราชการ อยู่ ณ เมือง กลาง กำกับ ราชการ หัว เมือง ทะเล
หน้า นอก ๘ หัว เมือง คือ มณฑล ภูเก็จ เดี๋ยว นี้ เจ้า พระยา สุรินทราชา
(จันทร์) ผู้ นี้ เปน บุตร ที่ ๓ เจ้า พระยา ชำนาญบริรักษ์ (อู่) ผู้ มี ชื่อ
เสียง ใน แผ่น ดิน พระบรม ราชา "พระ เจ้า อยู่ หัว บรม โกษ" ครั้ง กรุงเก่า
แล เปน บุตร เรียง พี่ เรียง น้อง กับ ท่าน เจ้า ขรัว เงิน ซึ่ง ภาย หลัง มา ปรากฏ
นาม ว่า ท่าน ขรัว กิ่ง ทาง ฝ่าย มารดา แล เจ้าพระยา สุรินทราชา (จันทร์)
มี น้อง ชาย อิก หลาย คน ได้ สืบ บุตร หลาน แตก ออก เปน สกุล (ภูมิรัตน์)
สาย หนึ่ง สกุล (บุญศิริ) สาย หนึ่ง สกุล (ศิริวัฒนกุล) สาย หนึ่ง

ซึ่งปรากฏอยู่ทุกวันนี้ กับเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) มีบุตร
อีก ๒ คน ชื่อนายอิน นายพิมพ์ นายอินเปนน้องร่วมมารดากับพระ
ยาพัทลุง (จุ้ย) ทั้ง ๓ คนนี้ ได้ถวายตัวเปนข้าหลวงเดิมพระบาท
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ ภายหลังเมื่อ
ออกทรงพระผนวชแล้วนายอินก็ตามไปรับราชการอยู่ในวัดครั้น
นายอินถึงแก่กรรมก็ทรงเปนเจ้าภาพเผาศพตามธรรมเนียม พระ
ยาพัทลุง (จุ้ย) ผู้พี่ไม่มีบุตร จึงได้รับเอานายน้อยบุตรนายอิน
ผู้น้องมาเลี้ยงเปนบุตรบุญธรรม แลขอรับพระราชทานให้นาย
พิมพ์น้องที่ ๓ เปนหลวงสิทธิศักดิ์ภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง
อนึ่งเมื่อเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) เปนมหาอุปราชเมืองนคร
ศรีธรรมราช เมื่อเมืองนคร ฯ ตั้งตัวเปนเจ้านั้น มีบุตรชายด้วย
ภรรยาน้อยคนหนึ่ง ชื่อเยาว์ ตกอยู่เมืองนคร ฯ ภายหลังได้เปนพระ
ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่าปลัดเยาว์ ครั้นเจ้าพระยา
สุรินทราชา ได้ไปเปนข้าหลวงสำเร็จราชการหัวเมืองทะเลน่านอก
๘ หัวเมือง ครั้งรัชกาลที่ ๑ นั้น มีบุตรชายตกอยู่ที่เมืองถลาง
คน ๑ ชื่อนายฤกษ์

ต่อมาโปรดเกล้า ฯ ตั้งนายบุญจงมหาดเล็กบุตรหลวงฤทธิเสน่ (เมือง)
แลเปนหลานปู่แต่พระยาจะนะ (เณร หรือ อิน) เปนพระทิพกำแหง
สงครามปลัด ซึ่งเปนต้นสกุลศิริธรทุกวันนี้ ครั้นปีระกาเอก
ศก พ. ศ. ๒๓๙๒ (จ. ศ. ๑๒๓๑) โปรดเกล้า ฯ ให้พระยารามกำแหง

ออก มา สัก เลข เมือง พัทลุง สัก ท้อง แขน ๑ ปี เสร็จ พระยา พัทลุง (จุ้ย) ว่า ราชการ อยู่ ๑๒ ปี ครั้น ปี จอ โทศก พ. ศ. ๒๓๙๓ (จ. ศ. ๑๒๑๒) ป่วย เปน โบราณ โรค ถึง อนิจกรรม ใน ต้น ปี นั้น ได้ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน หีบ ทอง ทึบ ออก มา รับ ศพ ใน ปี นั้น หลวง ปเหลี่ยน ก็ ถึง แก่ กรรม ลงด้วย อนึ่ง ใน ปี จอ โทศก พ. ศ. ๒๓๙๓ (จ. ศ. ๑๒๑๒) นั้น พระบาท สม เด็จ พระรามาธิบดี ที่ ๓ ก็ เสด็จ สวรรคต ครั้น พระ บาท สม เด็จ พระรามาธิบดี ที่ ๔ เสด็จ ขึ้น เถลิง ถวัลยราช สมบัติ บรมราชาภิเศก ใน ปี กุน ตรี ศก พ. ศ. ๒๓๙๕ (จ. ศ. ๑๒๑๓) แล้ว โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน สัญญาบัตร ให้ หลวง ยกรบัตร (ทับ) บุตร พระยา พัทลุง (ทอง ขาว) เปน พระยา อภัยบริรักษ์ จักราวชิต พิพิธภักดีพริย พาหะ ผู้ สำ เร็จ ราชการ เมือง พัทลุง พระ ราชทาน พาน หมาก คน โท กโถน ทอง คำ แล กระ บี่ บั้ง ทอง เสือ หมวก ทรง ประพาศ เปน เกียรติยศ กับ พระ ราช ทาน คุณแดง บุตร พระยา สงขลา ซึ่ง เข้า ไป รับ ราชการ ฝ่าย ใน อยู่ กรุงเทพ ฯ นั้น มา เปน คุณหญิง ด้วย ท่าน ติด ภรรยา เดิม ถึง อนิจกรรม ก่อน นาน มา แล้ว แต่ คุณ หญิง แดง หา มี บุตร ด้วย กัน ไม่ ตั้ง หลวง สิทธิศักดิ์ (พิมพ์) ผู้ ช่วย ข้า หลวง เดิม ซึ่ง เปน น้อง พระยาพัทลุง (จุ้ย) เปน พระยาวรนารถ สัมพันธพงษ์ ผู้ ว่า ราชการ เมือง ปเหลี่ยน ตั้ง นาย บัว มหาดเล็ก บุตร พระยาพัทลุง (เผือก) ซึ่ง เข้าไป รับ ราชการ อยู่ กรุงเทพ ฯ กับ พระยาพัทลุง (เผือก) แต่ ก่อน นั้น เปน พระ พล สง คราม จาง วาง ด่าน ตั้ง หมื่น สนิทภิรมย์ (นิ่ม) บุตร

พระยาพัทลุง (ทองขาว) เปนหลวงเทพภักดียกระบัตร ตั้งนายศุข
บุตรพระยาพัทลุง เปนหลวงรองราชมนตรี ผู้ช่วย ออกมารับ
ราชการเมืองพัทลุง ครั้นปีชวดจัตวาศก พ. ศ. ๒๓๙๕ (จ.ศ.๒๓๑๔)
พระยาวรนารถสัมพันธพงษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปเหลียนเข้าไปกรุง
เทพ ฯ ป่วยเปนลมบาดจิตรถ้มถงก็ถึงแก่กรรมโดยรีบด่วน ที่บ้าน
เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ซึ่งเวลานั้นยังเปนพระยามหา
อำมาตย์ หรือเจ้าพระยาธรรมา แลที่เปนโรงเรียนเสาวภาเดียวนี้
ครั้นนำความกราบบังคมทูลทรงทราบแล้ว โปรดเกล้า ฯ พระราช
ทานหีบทองทิบอย่างพระยาพานทอง แลโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้า
ลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ เสด็จพระราชทานน้ำอาบศพ
แทนพระองค์ด้วย ครั้นถึงเวลาคราวจะพระราชทานเพลิง โปรด
เกล้า ฯ ให้เปนศพหลวง ตั้งการณาปนกิจณวัดอรุณราชวราราม (วัด
แจ้ง) พระราชทานโขนหลวงให้เล่นด้วย แลได้เสด็จไปประทับ
เรือพระที่นั่งทิศพานน่าวัดทรงจุดชนวนผ้กแคพระราชทานเพลิง

ครั้นปีฉลูยังเปนจัตวาศก พ. ศ. ๒๓๙๕-๖ (จ. ศ. ๑๒๑๔-๕) โปรด
เกล้า ฯ ตั้งนายน้อยบุตรนายอินข้าหลวงเดิม ซึ่งพระยาพัทลุง
(จุ้ย) รับมาเลี้ยงเปนบุตรบุญทำนั้น เปนพระวรนารถสัมพันธพงษ์
ผู้ว่าราชการเมืองปเหลียนแทนอา ตั้งนายแต้มบุตรพระยาวรนารถ
(พิมพ์) ผู้ว่าราชการเมืองปเหลียนเปนหลวงสุนันทากร ปลัดเมือง
ปเหลียน ต่อมาเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๒ (จ. ศ. ๑๒๒๑) ปีมแมเอกศก พระ
บาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ เสด็จประพาศเมืองสงขลา แลปัตตานี

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ยังทรงพระเยาว์ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินออกมาด้วย พระยาพัทลุง (ทับ) พระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ได้ไปเฝ้าทูลถวายธุลีพระบาทที่ณเมืองสงขลา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญเพองทองคำตราช้างแก่พระยาพัทลุง (ทับ) ๑๐๐ เหรียญ พระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ๑๐๐ เหรียญ ครั้งนั้น หลวงสุนันทากร (แต้ม) บ่วยออกไปเฝ้าทูลถวายธุลีพระบาทไม่ได้ ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญเพองทองคำฝากมากับพระยาพัทลุง (ทับ) ๓๐ เหรียญ ครั้งนั้น พระยาพัทลุงทับให้ยกระบัตร (นิ่ม) ไปรื้อเอาปืนบาเหรี่ยมมาแต่เขาไทรบุรีเมืองเก่าทั้ง ๒ กระบอก มาไว้ที่กลางเมืองพัทลุง กับให้รื้ออิฐกำแพงเมืองที่เขาไทรบุรีมาปฏิสังขรณวัดวังซึ่งเปนวัดของพระยาพัทลุง (ทองขาว) บิดา ขึ้นเปนวัดถือน้ำไว้กลางเมืองพัทลุงทั้งกุฏิวิหาร อุโบสถ แลเจดีย์สถาน แลวาดเขียนพร้อมเสร็จบริบูรณ์ ได้มีงานฉลองณวัน ๕ ๗ ๘ ๑๕ ค่ำปีวอกโทศก พ. ศ. ๒๔๐๓ (จ. ศ. ๑๒๒๖) ต่อมาปลัด (บุญคง) แลยกระบัตร (นิ่ม) เมืองพัทลุงถึงแก่กรรมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ตั้งหลวงราชมนตรี (สุก) เปนพระทิพกำแหงสงคราม ปลัด ตั้งนายคล้ายบุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เปนหลวงเทพภักดี ยกระบัตร ครั้งนี้จะเปนปีใดไม่ปรากฏ โปรดเกล้า ฯ ให้ยกที่กำแพงเพ็ชร์ไปเปนแขวงเมืองสงขลาแต่นั้นมา พระยาพัทลุง

(ทับ) ว่าราชการอยู่ ๑๖ ปี ครั้นปีเถาะเดือน ๕ ยังเป็นอัฐศก
พ. ศ. ๒๔๐๙—๑๐ (จ. ศ. ๑๒๒๘—๙) เวลาบ่ายโมงเศษ บ่วยเป็นลม
ถึงอนิจกรรมโดยเร็วพลัน ในรัชกาลที่ ๔ ครั้งนั้นทรงรับสั่งกับสม
เด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์
ว่าเมืองพัทลุงขอให้กับพระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ฯพณฯ จึง
มีท้องตราออกมาให้พระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) มาว่าราชการอยู่
๒ ปี หาทันได้รับพระราชทานสัญญาบัตรไม่ ก็พอทรงพระประ
ชวรเสด็จสวรรคตลงในปีมโรงสำฤทธิศก พ. ศ. ๒๔๑๑ (จ. ศ. ๑๒๓๐)
ครั้นพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราช
สมบัติบรมราชาภิเศก ในปีมะโรงนั้นแล้ว ปีมะเส็งเอกศก พ. ศ. ๒๔๑๒
(จ. ศ. ๑๒๓๑) โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้พระวรนารถสัม
พันธวงษ์ (น้อย) ผู้ว่าราชการเมืองปเหลียน เป็นพระยาอภัยบริ
รักษจักราวชิภพพิธภักดีศรีพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง พระ
ราชทานพานหมากคนโทกระโถนทองคำ กระบี่บั้งทอง เสื้อหมวก
ทรงประพาศ ถูกประคำ แลกระดิ่งทองคำเจียดเงินคาวหวาน ๑ คู่
แคร่สัปโทนแลตราทุติยจุลจอมเกล้าเป็นเกียรติยศ ตั้งหลวงพิทักษ์
(พุ่ม) บุตรพระพลสงคราม (บัว) เป็นพระพลสงคราม • ตั้งนาย
ขาวบุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นพระเกษตรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการ
เมืองปเหลียน ตั้งนายรุ่งบุตรพระยาปเหลียน (พิมพ์) เป็นหลวง
สิทธิศักดิ์ภักดีผู้ช่วย แลพระราชทานตราตระกูลตะติยะจุลจอมเกล้า

ให้ พระปลัด (สุก) เปนพิเศษ ด้วย เวลา นั้น พี่ ชายใหญ่ แล พี่ ชายเล็ก
ถึง แก่ กรรม ล่วง ไป แล้ว แล เปน เวลา ที่ ได้ ทรง สร้าง ตราตระกูล ขึ้น
ด้วย ต่อ มา ปี ใด ไม่ ปรากฏ พระยา พัทลุง (น้อย) เข้า ไป กรุงเทพ ฯ
แล้ว ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา พัทลุง เปน ข้า หลวง เชิญ
ท้อง ตรา พระคชสีห์ กระแส รับ สั่ง แล เครื่อง ราช อิศริยยศ ออกไป พระราช
ทาน เจ้า พระยาไทรบุรี (ต่วนกูอาหมัด) ณเมือง ไทร บุรี อยู่ มาครั้น
พระ ปลัด (สุก) ต. จ. หลวง ยกรบัตร คล้าย เมือง พัทลุง ถึง แก่ กรรม
แล้วโปรดเกล้า ฯ ตั้ง หลวงภักดีโยธา (รุ่ง) บุตร พระยาพัทลุง (ทอง
ขาว) เปน พระ ทิพ กำ แหง สงคราม ปลัด ตั้ง นายนันต์ บุตร หลวงสุนัน
ทากร (แต้ม) เปน หลวง เทพ ภักดี ยกรบัตร ครั้น ปีมะโรง โทศก
พ. ศ. ๒๔๐๓ (จ. ศ. ๑๒๔๒) สม เด็จ เจ้า พระยา บรมมหาศรี สุริยวงษ์
ผู้ สำเร็จ ราชการแผ่น ดิน มี พระประสาสน์ สั่ง ให้ พระ วิชิตรณรงค์ ออก
มา ชำ ระ เลข เมือง พัทลุง กับ ให้ พระนราบุตร พระยา อุทัยธรรม ฯ
ออก มา คัด เลือก เลข ขึ้น เปน ทหาร สำหรับ เมือง ข้า หลวง มา ตั้ง จัด
การ อยู่ ๒ ปี

ครั้น ปีมะเส็ง ตรีศก พ. ศ. ๒๔๒๔ (จ. ศ. ๑๒๔๓) พระยา พัทลุง
น้อย ได้ ทำ ความ เห็น มี ใบ บอก เข้าไป กรุงเทพ ฯ ขอ เปลี่ยน การ
เกณฑ์ สร่วย ต่าง ๆ เปน เก็บ เฉลี่ย ประมาณ คน มี ครัว คน ๑ ราว
๒ บาท แม่ม่าย มี ลูกชาย ฉกรรจ์ ๕๐ สตางค์ ต่อมา พระปลัด (รุ่ง)
ถึง แก่ กรรม แล้ว โปรด เกล้า ตั้ง หลวง มนตรี บริรักษ์ (จัด) บุตร พระยา

วรนารถสัมพันพงษ์ (พิมพ์) ผู้ว่าราชการเมืองปเหลี่ยนเป็นพระทิพ
กำแพงสงครามปลัด

ครั้นปีจอนพศก พ.ศ. ๒๔๓๐ (จ.ศ. ๑๒๔๙) พระยาพัทลุง (น้อย) เห็นว่าคลองจงเกตอนใต้ตื้นเขินขึ้นเป็นตอน ๆ น้ำเดินไม่สดวกบ่าเข้าบ้านเข้านากลายเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมอยู่ตลอดปีไม่แห้งเลย ที่นาก็ทำไม่ได้รกร้างมาช้านานแล้ว จึงจัดให้หลวงเดชสงคราม (หนูเอียด เดชณพันธ์) นายตำบล (หรือหัวเมือง) ที่วัดเป็นนายงานจัดการระดมคนที่คชที่วัดขุดคลองจงเกตอนเหนือแต่วัดตะโหนดขุดลัดมาถึงคลองบางแก้วซึ่งเป็นคลองตายอยู่นั้นยาวประมาณ ๒๑๐ เส้น ปากบนกว้าง ๖ ศอก ลึก ๔ ศอก คลองจงเกจึงเรียกว่าคลองบางแก้วแต่นั้นมา ทุ่งนาแลบ้านแถบคลองจงเกก็ดอนขึ้นได้ทำนาเจริญมาเป็นลำดับจนทุกวันนี้ พระยาพัทลุง (น้อย) ว่าราชการอยู่ ๑๙ ปี ถึงปีชวดสำฤทธิศก พ.ศ. ๒๔๓๑ (จ.ศ. ๑๒๕๐) มีความชราทุพลภาพลงจักษุมืดมัวแลไม่เห็นทั้ง ๒ ข้าง จึงโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้เป็นพระยาวรวุฒิไวยวัทลุงคชไสยอิศรศักดิพิทักษ์ราชกิจนริศศรราชภักดีพิริยพาหะ ฉางวางกำกับราชการ โปรดให้หลวงจักรานุชิต (เนตร) บุตรชายใหญ่ เป็นพระยาอภัยบริรักษ์จักรวิชิตพิพิธภักดีพิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง พระราชทานถาดหมากคนโททองคำเป็นเกียรติยศ ครั้นปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ (ร.ศ. ๑๐๘) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ

ประพาศ เมือง พัทลุง ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ตั้ง หม่อม
ราชวงษ์ (หรั่ง) พี่ชาย เจ้า พระยา อภัยราชา บุตร หม่อม เจ้า จินดา
ใน กรม หมื่น ไกรสรวิชิต ซึ่ง ออก มา อาศรัย อยู่ กับ คุณหญิง นุ่ม
วรวุฒิไวย จางวาง (น้อย) เป่น หลวง บุรีบริบาล ผู้ ช่วย ราชการ ตั้ง
นายพิณ บุตร พระยา วรวุฒิไวย จางวาง (น้อย) เปน หลวง จักรานุชิต
ผู้ ช่วย ราชการ (ภายหลัง มา เมื่อ ณ วันที่ ๓๑ พฤศภาคม พ. ศ. ๒๔๕๐
ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ เปน หลวง ศรีวรวัตร กรมการ พิเศษ)
อยู่ มา ถึง ปีเถาะ ตรีศก พ. ศ. ๒๔๓๔ (ร. ศ. ๑๑๐) โปรด เกล้า ฯ ให้
ยกเมือง ปเหลียน ไป ขึ้น เมืองตรัง ด้วย เปน หนทาง ใกล้ สดวก กว่ากัน กับ
โปรด เกล้า ฯ ตั้ง หลวง เชตรชันธ์ (โต) ปลัด เมือง ปเหลียน บุตร
นายร้าย แต หลาน พระปลัด (บุญ จาง) เปน พระ พลสงคราม (ภาย
หลัง เมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๐ ร. ศ. ๑๒๖) โปรดเกล้า ฯ ให้ เข้าไป รับ ราช
การ อยู่ กรุงเทพ ฯ เลื่อน ขึ้นเปน พระยา ศิริ นทร เทพสัมพันธ์ (ตำแหน่ง
ราชการ กระทรวง วัง) ครั้น พระปลัด (จัด) ถึง แก่กรรม โปรดเกล้า ฯ
ให้ เลื่อน หลวง บุรีบริบาล (ม. ว. หรั่ง) เปน พระ ทิพกำแหง สงคราม
ปลัด พระยา พัทลุง (เนตร) ได้ ว่า ราชการ มา ๗ ปี ถึง พ. ศ. ๒๔๓๘
(ร. ศ. ๑๑๔) ปลาย ปี ทรง พระกรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ พระ วิจิตร
วรสาสน์ เปน ข้าหลวง พิเศษ ออก มา จัด ราชการ ตาม แบบ ปกครอง
สมัยใหม่ ๓ หัวเมือง คือ เมือง นครศรีธรรมราช เมือง สงขลา เมือง
พัทลุง ข้าหลวง จัดให้ พระ พิศาล สงคราม ผู้ ว่า ราชการ เมือง สิงห์

มา เปน ผู้ช่วย จัด ราชการ อิก นาย ๑ ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๕ (ร.ศ. ๑๑๕ โปรด เกล้า ฯ ให้ พระ ราชทาน สัญญาบัตร ให้ พระ วิจิตร วรสาสน์ เปน พระยา สุจุมนัยวินิจ ตำแหน่ง ข้าหลวง เทศาภิบาล สำเร็จ ราชการ มณฑล นคร ศรีธรรมราช คือ รวม เมือง นคร เมือง สงขลา เมือง พัทลุง ๓ เมือง เข้าเปน มณฑล นครศรีธรรมราช ตั้งที่ ว่าการ มณฑล ณเมือง สงขลา โปรดเกล้า ฯ ให้ ข้าหลวง เทศาภิบาล จัดให้ เจ้าเมือง กรมการ ได้ รับ พระ ราชทาน เงิน เดือน พอ สมควร กับ ราชการ

ส่วน พระยา วรวุฒิไวย จางวาง (น้อย) ทรง พระกรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ อยู่ นอก อำนาจ ข้าหลวง เทศาภิบาล แล พระราชทาน ยศ เปน ชั้น ๑ ตรี (เทียบ ยศ มหา อำมาตย์ ตรี เดียวนี้) กับ พระ ราชทาน เบี้ย บำนาญ เดือน ละ ๒ ชั่ง จน ตลอด อายุ

พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๖) สมเด็จ พระบรม ราชินีนารถ เมื่อ ทรง สำเร็จ ราช การ แผ่นดิน ต่าง พระ องค์ ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ พระ ราชทาน สัญญาบัตร ให้ หลวง ราม บริรักษ์ (สว่าง) บุตร หลวง ยกรบัตร (นิ่ม) เปน หลวง บุรีบริบาล ข้าหลวง เทศาภิบาล จัดให้ รับ ราชการ ตำแหน่ง ผู้พิพากษา ศาล เมือง นคร ศรีธรรมราช (ภายหลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ เลื่อน ขึ้นเปน พระ รัตนัญญู วินิจฉัย ผู้พิพากษา ศาล เมือง ชุมพร) แล โปรด เกล้า ฯ ให้ หลวง รองราชมนตรี (นบ) บุตร พระยา พัทลุง (ทับ) เปน หลวง วิบุลย บูรฉัณฑ์ นาย อำเภอ ปาก ประ (อำเภอ พนางตุง เดียวนี้) ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ. ๑๑๗) พระ

พิศาล สงคราม ผู้ช่วย จัด ราชการ ถึง แก่กรรม เทศาภิบาล จัดให้ พระ
อาณาจักร์ รงริบาล มา เปน ข้าหลวง ผู้ช่วย แล้ว ย้ายไป รับ ราชการ
อยู่ที่ มณฑล

พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๐) โปรด เกล้า ฯ ให้ พระยา สุนทรนุรักษ์ (เลื่อง ภูมิรัตน์) ซึ่ง เปน พระยา เพ็ชร์รัตน สงคราม สมุห เทศา ภิบาล มณฑล มหาราษฎร์ เดียวนี้ ออก มา เปน ข้าหลวง ประจำ เมือง กำกับ ราชการ เหนือ พระยา อภัยบริรักษ์ (เนตร) อิก นาย หนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) โปรดเกล้า ฯ ให้ พระยา สุนทรนุรักษ์ ไป เปน ข้าหลวงบริเวณ นคร ราชสีมา โปรดให้ พระยา อภัยบริรักษ์ ว่า ราชการ ตาม ระเบียบใหม่โดย ลำพัง หามี ข้าหลวง ผู้ช่วยไม่ ครั้น ณ วัน ๔ ๗ ๗ ๑๕ ค่ำ เวลากลางคืน ๑๐ ทุ่มเศษ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒) มีอธิกวาร อายุได้ ๘๓ ปี พระยา วรวุฒิไวย ฯ จางวาง บ่วยโรค ชรา ถึง อนิจกรรม อนึ่ง พระยา วรวุฒิไวย จางวาง (น้อย) เมื่อ อายุ ๒๗ ปี ได้ วิวาหมงคล กับ ท่าน หนูขาว บุตรตรี พระยา พัทลุง (ทับ) ซึ่ง เวลา นั้น ยัง เปน หลวง ยกรบัตร มาเปน ภรรยา มีบุตร ด้วยกัน หลายคน ถึง แก่กรรม หมด เหลือ แต่ พระยา พัทลุง (เนตร) บุตร คน เล็ก ครั้น ท่าน หนูขาว ถึง แก่กรรม แล้ว ได้ วิวาหมงคล กับ ท่าน นุ่ม บุตรี พระ พลสงคราม (บัว ณพัทลุง) เปน หลาน พระยา พัทลุง (เผือก) แล หลาน ตา แต่ พระยา พัทลุง (ทองขาว) ที่ เปน หม้าย อยู่นั้น มา เปน คุณหญิง มี บุตร ด้วย กัน ๒ คน คือ หลวง ศรีวรวัตร (พิณ) ๑ แช

คุณหญิง เพ็ชราภิบาล ๑ พระยาวรวุฒิไวย จางวาง (น้อย) เปน ผู้มี ศรัทธาใน พระพุทธ ศาสนา มาก มีศีล ทาน ภาวนา มิได้ขาด ประพฤติตน เปน ธรรม เสมอ ต้น เสมอ ปลาย จน ตลอด อายุ เมื่อ ยัง เปน ผู้ว่าราชการ เมือง อยู่นั้น ได้ ปฏิสังขรณ์ วัด อนุราธาราม ขึ้น วัด ๑ ที่ ปาก น้ำ ลำปำ ฝั่ง เหนือ สร้าง อุโบสถ แล กุฏี ศาลา โรง ธรรม พร้อม แต่ การ สร้าง อุโบสถ นั้น ยังไม่ ได้ ยก เครื่อง บน การ ค้าง มา ครั้น พระยาวรวุฒิไวย ฯ จางวาง (น้อย) ถึง อนิจกรรม แล้ว วัดนั้น ก็ร้าง จึงได้ สร้าง โรงเรียน ขึ้นไว้ เปน อนุสาวรี ซึ่ง เปน ที่ ฌาปนกิจ ศพ พระยาวรวุฒิไวย ฯ จางวาง (น้อย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) นั้น ด้วย เงิน ทุน สำหรับ ศพ เปน เงิน ๗๘๐๐ บาท เศษ ได้ ยกให้เปน โรงเรียน รัฐบาล (คือ โรงเรียน อภยานุกูล เดี๋ยวนี้) พระยา อภัย บริรักษ์ (เนตร) ว่า ราชการ อยู่ ปี ๑ โปรด เกล้า ฯ ให้เปน ตำแหน่ง จางวาง พระราชทาน เบี้ยหวัด ปี ละ ๔๐๐ บาท

ใน ปี พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒) นี้ โปรดเกล้า ฯ ให้ พระสุราฤทธิภักดี (ยุติ ณรนอง) มา เปน ผู้ว่า ราชการ เมือง

พ.ศ. ๒๔๔๗ (ร.ศ. ๑๒๓) โปรดเกล้า ฯ ให้ พระศิริธรรมบริรักษ์ (เย็น) มา เปน ผู้ว่า ราชการ เมือง

พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร.ศ. ๑๒๔) โปรดเกล้า ฯ ให้ พระแก้วโกรพ (หมี่) เปน ผู้ว่า ราชการ

พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๖) โปรดเกล้า ฯ ให้พระกาญจนดิษฐ์บดี (อวบ) มาเปนผู้ว่าราชการ

พ.ศ. ๒๔๕๒ (ร.ศ. ๑๒๘) โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอุตรกิจพิจารณ์ (สุด) มาเปนผู้ว่าราชการในศกนี้ เจ้าอธิการพุ่มวัดเขียนบางแก้ว ซึ่งเปนเจ้าคณะหมวดเปนหัวหน้าปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดเขียนบางแก้ว คือรื้อของเก่าลงแล้วสร้างขึ้นใหม่ตามรูปเดิม

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๙) พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ ปิยมหาราชเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกโดยสังเขปได้ปี ๑ ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเศกครั้งที่ ๒ เปนการใหญ่ มีกระษัตริย์เจ้านายต่างประเทศเข้ามาเฉลิมพระเกียรติยศในงานครั้งนี้มาก

พ.ศ. ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๓๑) โปรดเกล้า ฯ ให้พระวุฒิภาคภักดี (ช้าง) เนติบัณฑิตย์ มาเปนผู้ว่าราชการเมือง

พ.ศ. ๒๔๕๖ (ร.ศ. ๑๓๒) โปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าประสบประสงค์รั้งเจ้าเมือง

พ.ศ. ๒๔๕๗ (ร.ศ. ๑๓๓) โปรดเกล้า ฯ ให้พระพัทลุงคบุรีศรีรหัทเขตร (หงวน) เนติบัณฑิตย์เปนผู้ว่าราชการ

พ.ศ. ๒๔๕๘ (ร.ศ. ๑๓๔) โปรดเกล้า ฯ ให้พระพัทลุงคบุรีศรีรหัทเขตร (ทองศุข ผลพันธุทิน) เปนผู้ว่าราชการ.

วิธี ปกครอง บ้าน เมือง โบราณ

ใน สมัย ก่อน คราว รัชกาล ที่ ๑ กรุงเทพ ฯ เจ้าเมือง มีย ศ ชั้น พระยา พานทอง มี อำนาจ เปน แม่ทัพ ประจำ ตัว เสมอ สั่ง ประหาร ชีวิต นักโทษ ที่ โทษ ถึง ตาย ได้ แล ได้ กระทำ มา แล้ว หลาย เจ้า เมือง เจ้า เมือง มี กรมการ ผู้ ใหญ่ ตั้ง แต่ง ออก มา แต่ กรุงเทพ ฯ (หรือ ข้า ราชการ ชั้น สัญญาบัตร) เปน ผู้ ช่วย คือ

พระปลัด ๑ หลวง ยกรบัตร ๑ หลวง ผู้ ช่วย ๒ คน บาง คราว ก็ มี ๓ คน บ้าง กับ มี พระพล จาง วาง ด่าน ๑

หลวง ผู้ ช่วย มี ราชทิน นาม ต่าง กัน ดังนี้ ตำแหน่ง เก่า หลวง ทุกขราษฎร์ ๑ หลวง สัจจา ภักดี ๑ หลวง รองราชมนตรี ๑ หลวง สิทธิ ศักดิภักดี ๑ หลวง ราญ อริราษฎร์ ๑ หลวง ราม บริรักษ์ ๑ หลวง มนตรี บริรักษ์ ๑

ตำแหน่ง ใหม่ ครั้ง พระยา จางวาง (น้อย) หลวง จักรานุชิต ๑ หลวง บุรบรบาล ๑

พระปลัด หลวง ยกระบัตร หลวง ผู้ ช่วย มี เลข สำหรับ ตำแหน่ง รอง ปลัด รอง ยกระบัตร แล ขุนหมื่น รอง ผู้ ช่วย เปน ผู้ ควบ คุม เลข นั้น พระพล จางวาง ด่าน ขุน รองพล ได้ คุม เลข กอง ด่าน จัดการ ตลาด ตระเวร รักษา ด่าน ทาง บก ทาง น้ำ ทาง บก

ตำแหน่ง มหาดไทย เปน ประทวน เสนาบดี คือ หลวง จ่าบริน ทร อินทเสนา มหาดไทย เปน ผู้ รับ คำสั่ง เจ้าเมือง ทำหนังสือ ราชการ สำคัญ

ต่าง ๆ มีใบบอกแล ออกบัตร หมายเปนต้น แลเก็บรักษาต้น
เรืองหลก ราชการ ดวย

มีขุนจ่า หรือขุนรองจ่า (หมายตั้งเจ้าเมือง) เปนผู้ช่วยอิก
นายหนึ่ง

ตำแหน่งกรมการผู้น้อย หรือกรมการรอง เจ้าเมืองเปนผู้คัด
เลือกออกหมายตั้งได้ คือ

ตำแหน่งจัตุสดมภ์ ๔ ตำแหน่งมีเวียง วัง คลัง นา

(เวียง) คือ หลวงเพ็ชร์มนตรีศรีราชวังเมือง ได้ว่าความ
นครบาล (ความอุกฉกรรจ์หรืออาญาหลวง) แลได้บังคับนายตำบล
ที่เมืองด้วยทุกตำบล

(วัง) คือหลวงเทพมณเฑียรหน้าวัง ได้เปนพนักงานจัดการ
พิธีต่าง ๆ แลจัดที่พักรับแขกเมืองไปมา

(คลัง) คือหลวงอินทมนตรีศรีราชรักษาคลัง ได้เปนพนักงาน
เก็บภาษีต่าง ๆ แลเก็บหางเข้าค่านา

(นา) คือหลวงทิพมนตรีศรีสมโภชน์กรมนา (พระยาจางวาง
น้อย ได้แก้นามเสียใหม่ เปนหลวงทิพมนตรีที่นา) ได้ว่าความที่
ดินกับรักษาฉางเข้า แลแรกนาขวัญด้วย แต่การแรกนาได้เลิก
มาแต่ครั้ง พระยาพัทลุง (จุ้ย)

๒ ตำแหน่งอาญา หลวงอินทรอาญา ได้ว่าความอาญา
(อาญาราษฎรหรืออาญาสินไหม)

๓ ตำแหน่ง แพ่ง หลวง พรหมสุภาแพ่ง ได้ว่า ความแพ่ง แล
ปน ผู้วางเบี้ย ปรับ คู่ความ เมื่อ ความ ถึง แพ้ชนะ กัน แล้ว

๔ ตำแหน่ง พระ ธรรมนูญ ขุน สรภากร เปน ผู้รับฟ้อง ประทับ
พระธรรมนูญ นำเสนอ เจ้าเมือง ลงคำสั่งให้ กรมการ ชำระ ตามตำแหน่ง
แต่ บาง ครา วสั่ง แยกย้าย ให้ กรมการ พิเศษ ชำระ บ้าง ตาม ความ มาก แล
น้อย เพื่อให้ แล้ว เร็ว

๕ ตำแหน่ง พัศดุ สรร พาวุธ หลวง ไชย สุรินทร เปน พนักงาน
รักษา ตึก ดิน แล รักษา เครื่อง สรร พาวุธ ต่าง ๆ แล ตรวจ รับ
กระสุน ดิน ดำ จาก สัสดี

ตำแหน่ง สัสดี ๕ คน หลวง ไชย เสนา สัสดี กลาง เปน ผู้บังคับ
การ ทั่วไป ๑ หลวง เทพ เสนา สัสดี ขวา ๑ หลวง ไชย ชยา สัสดี ซ้าย
๑ หลวง ไชย เสน่ ผู้ช่วย ๑ หลวง อินทร เสนา ผู้ช่วย ๑ มี หน้าที่
ถือ บาญชี กอง เลข ส่วย เลข สมศักดิ์ แล เลข ขึ้น มี ขุน หมื่น เปน นาย
หมวด นาย กอง คุม เลข ส่วย ต่าง ๆ ที่ ได้ นำ สักไว้ ขึ้น อยู่ ในสัสดี
กับ ออก หมาย เกณฑ์ ส่วย ต่าง ๆ มี กระสุน ดินดำ เครื่อง สรร พาวุธ
เครื่อง ราช บรรณา การ บ้าง

กรม การ ข้างบน นี้ เปน กรมการ ในทำเนียบ มี เลข ส่วย
สำหรับ ทุก ตำแหน่ง นอกจาก นี้ เปน กรมการ พิเศษ จะมี เลข ส่วย
สำหรับ ตัวบ้าง ก็เปน เลข ที่ได้ นำ สัก ไว้ หรือ ที่ ได้ รับ มรฎก ต่อม

๗ พนักงานพิธีขันกับหลวงทิพมณเฑียรหน้าวังมีพราหณ์
๒๐ คน กับพนักงานรักษาเทียนไชยมีหัวหน้า ๔ คน คือพราหมณ์พรต
(นักบวช ๘ คน คือ ขุนศรีสยมภู หัวหน้าพราพมณ์ ๑ ขุนศรีสพสมัย
ผู้ถือบาญชีพราหมณ์ ๑ ขุนไชยปาวีผู้ช่วย ๑ ขุนสิทธิไชยผู้นำ
เจ้าเมืองเข้าเมือง ๑ ขุนไชยธรรมผู้ช่วย ๑ ขุนเทพมุนีผู้ช่วย ๑
ขุนยศผู้ช่วย ๑ ขุนน้อยผู้ช่วย ๑

พราหมณ์บรรเทาะวีชาวสังข์ ๑๒ คน ๆ เป่าสังข์ ๒ คู่ ๔ คน ผลัด
เปลี่ยนกัน คนแกว่งบรรเทาะวี ๑ คู่ ๔ คน ผลัดเปลี่ยนกัน

หัวน่ารักษาเทียนไชย แลปฏิบัติพระซึ่งผลัดเปลี่ยนประจำ
เตียงสวดภาณวารครั้งละ ๔ รูป มี ๔ คน คือขุนพรหมเพณี ๑ ขุนศรี
ไตรรัตน์ ๑ (อีก ๒ นายยังไม่พบชื่อ)

๘ กรมการสำหรับเปนพนักงานของเจ้าเมือง คือ

ก. หลวงท้ายวัง ๑ ขุนกลางวัง ๑ เปนผู้ดูแลการงานในจวนเจ้าเมือง
แลหลวงท้ายวังได้ควบคุมเลขผีพายแลรักษาพาหนะต่าง ๆ มีเรือแล
ช้างม้าเปนต้น

ข. พนักงานเวรบน ๔ เวร มีหัวหน้าเวรละคน คือหมื่นรักษ์เวร
๑ หมื่นฤทธิเวร ๑ หมื่นสนิทเวร ๑ หมื่นเสน่ห์เวร ๑ ผลัดเปลี่ยนกัน
เข้าเวรประจำหอนั่ง มีน่าที่รับใช้ในเวลารับแขกแลออกว่าราชการ
กับรักษาอาวุธแลเครื่องใช้ต่าง ๆ

ค. พนักงานเวรล่าง ๔ เวรมีหัวหน้าเวรละ คน คือ หมื่นอินทรมณเฑียร, เวร ๑ หมื่นพรหม มณเฑียร เวร ๑ หมื่นทิพ มณเฑียร เวร ๑ หมื่น เทพ มณเฑียร เวร ๑ ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวร ประจำ โรงเวร มีหน้าที่เฝ้า ประตู แล รักษา นาพิกา ฆ้อง ยาม กับเปนคน รับใช้การ กุลีต่าง ๆ ม่ หาม แคร่ พายเรือ ตักน้ำ หาฟืน เปนต้น

ทั้ง ๒ เวรนี้มีขุน กลาง เปน จางวาง บังคับ การ ทั้ง เวร บน เวร ล่าง แล ได้ว่า ความ หน้า โรง ด้วย

ฆ. หลวง ศุภมาตรา หัวน่า เสมียน เปนผู้ รับคำสั่ง เจ้าเมือง ทำ คำสั่ง แล หนังสือ เบ็ดเตล็ด ต่าง ๆ

ง. ขุน พิพิธ ภักดี จางวาง หัวน่า ทนาย แลคนใช้ ถือ หนังสือ สำคัญ ไปยัง ตำบล ต่าง ๆ

๙. กรมการ พิเศษ ซึ่ง เจ้าเมือง เห็นว่า คนใด ควร แต่ง ตั้ง ขึ้นไว้ ใช้ ราชการ ได้ มีนาม ดังนี้ คือ

ขุน ต่างใจ ฯ ๑ ขุน ต่างจิตร ฯ ๑ ขุน ต่างตา ฯ ๑ ๓ คน นี้ มีตัว ประจำ เสมอ ต่อนี้ ไปแล้ว แต่จะ มีตัว บุคล คือ

หลวง ฤทธิเสนี หลวงสรเสนี หลวง ภักดี สงคราม หลวงไชย สงคราม หลวงฤทธิ สงคราม หลวงเพ็ชร สงคราม หลวงพิทักษ์ สงคราม หลวง ฤทธิ ไชย หลวงพรหมมาลา หลวงภักดี โยธา หลวง วิจิตร วรจนา หลวงพรหมสุภา หลวงเทพสุภา ขุนศรีวิเศษ ขุนทิพ อักษร ขุน อินทรอักษร ขุนพรหม อักษร ขุนวิจิตร อักษร ขุน ชำนาญ อักษร

ขุน ภักดี อาษา ขุนภักดีวิเศษ ขุนศรีบริรักษ์ หมื่นพิทักษ์อาษา
ขุนศรวงราช ขุนศรคชกรรม แล ฯ

อนึ่ง กรมการ ชั้นหมาย ตั้งเจ้าเมือง นั้น ถ้าเปน หลวง ก็เรียกว่า จอม ถ้าเปน ขุน ก็เรียก ว่า (หม่อม) เช่น จอมเมือง จอมนา หม่อม ต่างใจ หม่อม ต่างตา เปนต้น แต่ บาง บุคคล ที่ เปนขุน ชั้น ตำ แหน่ง น้อย ก็ เรียกว่า ขุน นั้น หลวง นี่ ก็มี เหมือน กัน แล ที่ เรียก กรม การ ดังนี้ ได้ ความ ว่า เมือง นคร ศรี ธรรม ราช เปน ต้น เดิม แล้ว เมือง พัทลุง สงขลา เรียกตาม ที่เรียก เช่นนี้ เพื่อ เปนการ เคารพต่อกรมการผู้นั้น เช่นเรียก พระยา ว่า เจ้าคุณ

๑๐ วิธี ปกครอง ท้องที่ แบ่ง ออก เปน ตำบล น้อยบ้าง ใหญ่บ้าง แล้วแต่ ภูมิ ท้องที่ จะสดวก เรียกว่า อำเภอ ๑ มีหลวง ขุน หมื่น เปน นาย ตำบล เรียกว่า หัวเมือง ๆ เจ้าเมือง เลือกตั้ง แต่งตาม ที่ชอบ ด้วยภูมิ ที่ นาย ตำบล หรือ หัวเมือง มี อำ นาจ ชำระ ความ ได้ ทุน ทรัพย์ เบีย ตำ แสน นอก กว่านั้น ถ้าคู่ ความ ยินยอม ก็เปรียบ เทียบได้ เว้นแต่ ความ นครบาล นาย ตำบล มีน่าที่ สำคัญ อย่างหนึ่ง ต้อง ระวัง รักษา การ โจร ผู้ร้าย โดย กวดขัน กับการ ทำมา หากิน ของ พลเมือง คือ ถ้าถึง เทศกาล ทำนา เปน หน้าที่ นาย ตำบล บังคับ ให้ ชาวนา ซึ่ง มีนา รวม อยู่ ทุง หนึ่ง หลาย ๆ เจ้าของ ให้ เจ้าของนา เหล่านั้น มารวม มือกัน แต่ง เหมือง น้ำ แล ลงมือ ปิดทำนบไขน้ำ ขึ้นนาครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จ การไถ หว่าน ปักดำแล้ว ก็ระดม ทำรั้ว ล้อม อีก ครั้งหนึ่ง ประมาณ คนหนึ่ง ราว ๒ – ๓ วา เรียกว่า

รัวญา อนึ่ง เหมือง ชักน้ำ นั้น ถ้าเห็นว่า ที่ใด ตำบล ใด มี ประโยชน์
แก่การ ทำนา ทำสวน ก็ จัดแจง ตกแต่ง หรือ ขุด ใหม่ ก็ ลงมือ ทำ ทีเดียว
เปน ดังนี้ เสมอ มา เจ้าเมือง กรม การ ก็เอา ใจใส่ เปนธุระ มาก แม้ นาย
ตำบล เพิก เฉย หรือ ราษฎร ชาวนา ขัดขืน ก็ลง โทษ ตาม ควร

ภูมิ พื้นเมือง พัทลุง ชอบการ เพาะปลูก ทำ เรือก สวน ไร่นา จึง
นิยม การ ทำนา ว่า เปน กำลัง ของ บ้านเมือง ด้วย มีทาง น้ำไหล ลงมา
จาก ภูเขา บรรทัด ซึ่งตั้ง อยู่ ทาง ทิศ ตวันตก ของเมือง เปน ภูเขา เทือก
ยาว เนื่อง มาแต่ ภูเขา ๓๐๐ ยอด ยาวไป ทางทิศ ใต้ ตามเส้น สูนย์
กลาง ของแหลม มลายู จน ตลอด นั้น เปน ที่เกิด ลำน้ำไหล ลงไป สู่ ทะเล
สาป ฝ่ายทิศ ตวัน ออก ของเมือง เปน หลาย ลำคลอง ๆ เหล่านี้ เมื่อ
ต้องการ น้ำขัน นา เมื่อใด ก็ลง บีด ทำนบ ก็ได้ น้ำ ตาม ต้องการ จน เปน
ประเพณี ต่อมา ช้านาน ครั้น มาทุก วันนี้ ประเพณี นั้นก็สาป สูญ ไป

ราษฎร พลเมือง ทุกคน เว้นแต่ ข้า พระโยมสงฆ์ ที่ทรง พระราช
อุทิศ ไว้ สำหรับ วัดต้อง เปนเลข ส่วย ต่าง ๆ เลขส่วย เหล่านี้ มี อายุ
กำหนด ๑๘ ปี เปน ฉกรรจ์ ถึง ๗๐ ปี ชรา เปน หน้าที่ สัสดี ออก
หนังสือ คู่มือ สำหรับ ชรา ให้ พ้น จากการ เกณฑ์ ส่วย แลพวก เลข
ส่วย เหล่านี้ ในเวลา ปรกติ ไม่มี การ ศึก สงคราม ก็ต้อง ถูกเกณฑ์ สิ่งของ
ต่าง ๆ ตามหมู่ ตามเหล่า มี กระสุน ดินดำ เปนต้น เปน ของ หลวง
ไว้ สำหรับ บ้านเมือง บ้าง ส่ง กรุงเทพ ฯ บ้าง นายหมวด นายกอง ผู้
ควบคุม เกณฑ์ เอาตัวไปใช้ การ งาน ต่าง ๆ บ้าง เอา สิ่งของ ต่าง ๆ บ้าง
ทุกปี มิได้ ขาด

ถ้า บ้าน เมือง มีศึก สงคราม ก็เกณฑ์ เลขสว่าย เหล่านี้ เข้าเป็นพล
รบ โดยไม่มีขัดขืน อายุ แม้อายุ ไม่ถึง ๑๘ ปี ก็ดี หรือ อายุ
เกิน ๗๐ ปี ได้ใบชรา คู่มือ แล้วก็ดี เมื่อมี ร่างกาย สมควร ต้อง เกณฑ์
เข้า เป็น พลรบ ทั้งสิ้น พลรบ เหล่านี้ ต้อง จัด หา อาวุธ สำหรับ มือ แล้ว
แต่ถนัด อาวุธ อย่าง ใด กับ เสบียง อาหาร ผ้านุ่ง ห่ม ของ ตัว เอง ด้วย
(แปล ว่า พลเมือง แต่ก่อน ต้องเป่น ทหาร ประจำ ตัวอยู่ เสมอ ทุกคน ชุน
หมื่น แลบุตร ชุน หมื่น ก็เป็น นาย ทหาร์ คุมเลข ของตน ตาม ลำดับ ชั้นที่ เรียก
ว่า นาย หมวด นาย กอง นั้นเอง)

เพราะ ฉะนั้น การ เป็น ทหาร แล ตำรวจ ภูธร ใน สมัย ทุก วัน นี้
ถ้าจะ เทียบกับ สมัย โบราณ ก็ไม่ น่าจะ ท้อถอย เลย ด้วย ความศุข แลความ
บริบูรณ์ ของ พลรบ เวลา นี้ ผิด กว่า แต่ ก่อน มาก มาย นัก หรือ ตรงกัน ข้าม
ก็ว่าได้ แต่ คนเรา เมื่อได้ ความศุข มี อิศรภาพ มากขึ้น บางคน ก็ ลืม
วิธี ปกครอง ครั้ง สมัย โบราณ เสีย

คณ สงฆ์ คือ ตำแหน่ง สัญญาบัตร มีพระครูอริยสังวรเป็นเจ้าคณะเมือง

มี เจ้าคณ รอง ๔ รูป

พระครู กาแก้ว ๑ พระครู การาม ๑ พระครู กา ชาติ ๑ พระครู
กาเดิม ๑

สำหรับ สวด พิธี ๔ รูป

เป็น ตำแหน่ง เจ้าเมือง ตัง คือ พระครู ธรรม จักร ๑ พระครู

ธรรมโกษ ๑ พระครูอินทโมฬี ๑ (เจ้าคณะบ่าแก้วโบราณ) พระครูเทพโมฬี ๑

สวดพิธีต่าง ๆ มีพิธีตรุศ พิธีสารท ๓ ปี มีอาฏานาหน ๑ คือเว้นปี ๑ มีอาฏานาปี ๑ สลับกันไป

วิธีปกครอง โบราณกาลดังกล่าวข้างบนนี้เข้าใจว่าฝ่ายบ๊กษ์ใต้จะคล้ายคลึงกันทุกเมือง จะผิดกันบ้างก็แต่ตำแหน่งกรมการหรือประเพณีบางอย่าง แต่ราษฎรพลเมืองเปนเลขส่วยและเปนพลรบดังกล่าวมาแล้วนั้นทั้งสิ้น ส่วนเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เมืองพัทลุง จะมีวิธีเหมือนกันมากกว่าเมืองอื่น.